

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ННІ економіки і права

Кафедра економіки і міжнародних економічних відносин

Спеціальність 051 Економіка

Освітня програма Економіка та бізнес

До захисту допускаю
Завідувач кафедри

_____

(ініціали, прізвище)

_____

(дата, підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня МАГІСТР

**РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

Студент групи: Е-2018, Коваль Сергій Сергійович _____ (підпис)

Науковий керівник: к. е. н., доцент Макаринська О.В. _____ (підпис)

Рецензент: к. е. н., доцент Прощаликіна А.М _____ (підпис)

Черкаси – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	6
1.1 Сутність і функції банківської системи	6
1.2 Етапи становлення банківської системи України.....	15
1.3 Розвиток банківської системи країн Європейського Союзу	23
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН	40
2.1 Дослідження діяльності Національного банку України	40
2.2 Співпраця Національного банку України з міжнародними валютно- кредитними організаціями	53
2.3 Аналіз діяльності комерційних банків України.....	61
Висновки до розділу 2	76
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	79
3.1 Напрями поліпшення діяльності Національного банку України.....	79
3.2 Шляхи удосконалення діяльності комерційних банків	86
3.3 Шляхи покращення фінансової інфраструктури банківської системи України	94
Висновки до розділу 3	100
ВИСНОВКИ.....	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	Error! Bookmark not defined.
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність роботи. Банківська система є необхідним елементом фінансової системи будь якої країни, й Україна не є виключенням. Через банківську систему здійснюється розподіл фінансових ресурсів та грошових коштів, здійснюється їх мобілізація та залучення в економічний обіг.

Розвиток банківської системи України бере початок ще з радянських часів, і повноцінно стала самостійною з отриманням України статусу незалежності. Банківська система є дворівневою, та представлена головним органом у виді Національного Банку України на першому рівні, та комерційними банками та небанківськими фінансовими установами на другому. На сьогодні банківська система України є одним з найрозвинутіших елементів господарського механізму держави.

Актуальність даної роботи полягає у тому що сьогодні в умовах постійного розвитку світової економіки, розвивається і фінансова система, для країн збільшуються вимоги з боку міжнародних, та міжнародних фінансових організацій. На сьогодні Україна на етапі переходу до європейських стандартів, і саме тому важливо дослідити етапи розвитку та вдосконалення банківської системи.

Вивченням банківської системи України займалися такі українські та закордонні науковці та практики як: О.В. Дзюблюк, А.О. Єпіфанов, В.В. Маслієніков, П.В. Мельник, А.Г. Саркісянц, В.І. Варцаба, О.В. Аборчі та інш. Проте попри значні наукові досягнення у цьому напрямі, глобалізаційні процеси та постійне вдосконалення науково-технічної бази ставлять нові завдання, дослідження яких необхідне для підвищення ефективності функціонування банківської системи України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема роботи пов'язана з науковими планами і програмами кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького. Дослідження у межах даної роботи знаходяться у контексті науково-дослідницької роботи кафедри за темою: «Пріоритетні напрями формування інноваційної моделі розвитку економіки України» (номер державної реєстрації: 0115U000577).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування напрямів удосконалення діяльності банківської системи України.

Завдання дослідження. Для досягнення цієї мети у роботі поставлені наступні завдання:

- з'ясувати сутність і функції банківської системи
- визначити етапи становлення банківської системи України
- дослідити розвиток банківської системи країн Європейського Союзу
- проаналізувати діяльність Національного банку України
- розглянути співпрацю Національного банку України з міжнародними валютно-кредитними організаціями банківської системи
- здійснити аналіз діяльності комерційних банків України
- визначити напрями поліпшення діяльності Національного банку України
- обґрунтувати шляхи удосконалення діяльності комерційних банків
- запропонувати шляхи покращення фінансової інфраструктури банківської системи України

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процеси ринкових відносин як чинник впливу на банківську систему. Предметом дослідження є банківська система України та етапи її розвитку.

Методологічні основи дослідження. В роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: історико-логічний та порівняльний методи (при розкритті теоретичних основ банківської системи, та дослідженні розвитку банківської системи України); методи синтезу та аналізу, індукції, дедукції, статистичний (при аналізі діяльності Національного банку України, дослідженні стану комерційних банків).

Інформаційну базу дослідження склали наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, навчальні посібники, законодавчі та нормативні акти України, що регулюють діяльність та співпрацю Національного та комерційних банків. Використано також матеріали Міністерства фінансів України, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, міжнародних сайтів, які співпрацюють з нашою країною, такі як: Міжнародний Валютний Фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні подальшого розвитку фінансового сектору та банківської системи України.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що результати роботи можуть бути використані як додатковий теоретичний матеріал для поглибленого вивчення питань, пов'язаних з банківською системою України при написанні рефератів і курсових робіт.

Апробація результатів роботи. Роботу апробовано на науково-методичному семінарі кафедри.

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 123 сторінок. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (92 найменувань), 1 додатку, ілюстрована 11 рисунками та 8 таблицями.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Сутність і функції банківської системи

Рівень розвитку ринкових відносин у країні значною мірою залежить від рівня розвитку її фінансової системи, яка відіграє ключову роль у забезпеченні господарства фінансовими ресурсами, створюючи передумови суспільного відтворення. Важливою складовою фінансової системи є кредитна система, до якої відносять банківську систему (центральний банк і комерційні банки) та спеціалізовані кредитно-фінансові установи (страхові товариства, кредитні спілки, пенсійні фонди, інвестиційні фонди, фінансові компанії, лізингові компанії тощо) [43, с.6].

Функціонування будь-якої системи, включаючи банківську систему та економіки загалом, спрямоване на підвищення ефективності діяльності та забезпечення стабільного розвитку. Неefективна банківська система, яка не забезпечує належного виконання платіжної, посередницької та інших функцій, не сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки країни [19, с.19].

Формування та розвиток банківської діяльності викликані об'єктивними економічними передумовами, а саме:

– на певному етапі суспільного розвитку з'явилася потреба у специфічній формі підприємницької діяльності, яка пов'язана із нагромадженням та розподілом тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку;

– розвиток товарного виробництва і розширення торгівлі обумовили зростання обсягів грошових потоків, що спричинило необхідність їх організації і технічного обслуговування [43, с.7].

На сьогодні серед українських вчених існує декілька підходів до визначення поняття «банківська система» – інституційний та інституційно-економічний.

Інституційний підхід передбачає визначення банківської системи як сукупності банків, які її утворюють. А.М. Мороз розглядає банківську систему як сукупність різноманітних видів банківських, інших кредитних установ та інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму, є складовою кредитної системи [2, с.23].

Національне законодавство наближено дотримується даного підходу. Так, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, які створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону [67].

Прихильниками інституційно-економічного підходу є такі вчені як: А.О. Єпіфанов, В.В. Масленніков та О.В. Дзюблюк.

А.О. Єпіфанов вважає що банківська система виникає не внаслідок механічного поєднання окремих банків, а ґрунтується на заздалегідь виробленій концепції, у межах якої кожний вид банків і кожний окремий банк займає певне місце. Структура банківської системи залежить від певних суспільно-економічних умов [19, с.19].

В.В. Масленніков визначає банківську систему як складну систему, що належить до систем вищого рівня, самоорганізовується та історично складається під впливом зовнішніх і внутрішніх процесів, є цілісною сукупністю установ, що здійснюють банківську діяльність і виконують функцію внутрішнього управління банківськими інститутами [43, с.8].

На нашу думку, найбільш повною і логічною є думка О.В. Дзюблюка, він визначає банківську систему як сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ [13, с.30].

Згідно Закону України банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг. Національний банк України самостійно:

- визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого;
- здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій;
- визначає системно важливі банки відповідно до таких критеріїв: розміру банку, ступеня фінансових взаємозв'язків, напрямів діяльності;
- визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг; визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого;
- здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій;
- визначає системно важливі банки відповідно до таких критеріїв: розміру банку, ступеня фінансових взаємозв'язків, напрямів діяльності [20].

Головною ланкою банківської системи є комерційні банки. Вони безпосередньо обслуговують підприємства, установи, населення. Комерційний банк являє собою кредитну установу, що здійснює універсальні банківські операції для підприємств, установ і населення за рахунок грошових капіталів та заощаджень, залучених у вигляді внесків.

Комерційні банки на договірних умовах здійснюють ведення депозитних рахунків, безготівкове переведення коштів, приймання збережень, надання різних видів позичок, розрахунково-касове та інше банківське обслуговування юридичних та фізичних осіб. Великі банківські установи за деякими оцінками здійснюють для своїх клієнтів до 300 видів операцій та послуг. Завдяки цим операціям комерційні банки постійно і нерозривно пов'язані практично з усіма ланками відтворювального процесу.

Завдяки діяльності комерційних банків забезпечується акумуляція тимчасово вільних грошових коштів, передавання нагромадженого грошового капіталу до сфери його використання, здійснюється розподіл і перерозподіл капіталу за сферами і галузями виробництва.

Тим самим завдяки діяльності комерційних банків мобілізовані великі капітали використовуються для збільшення інвестицій, розширення виробництва, відбувається сприяння раціоналізації процесів обігу товарів та капіталів. Від ефективної діяльності комерційних банків значною мірою залежить стан економіки, рівень благополуччя держави в цілому і кожної людини зокрема [40, с.7].

Отже, банківська система є необхідною частиною будь-якої фінансової системи країни, за допомогою її здійснюється контроль над діяльністю банків, забезпечується їх стабільне функціонування, тим самим створюючи ефективне грошово-кредитне регулювання національної економіки.

Самостійність банківської системи як економічної структури має подвійне спрямування:

- відносно окремих банків як її структурних елементів;
- відносно інших подібних великих систем, які функціонують в економіці паралельно з банківською.

Відносно окремих банків самостійність системи проявляється у специфічних цілях та функціях її порівняно з функціями банків. Головною метою діяльності окремих банків є одержання прибутку. Стосовно банківської системи ця ціль не просто не збільшується пропорційно кількості банків, що входять до системи, а взагалі переміщується на другий план, залишаючись лише ціллю окремих банків [41, с.10].

До загальних рис банківської системи можна віднести такі:

- 1) Поєднання багатьох однотипних елементів. Ці елементи підпорядковуються однаковим цілям. У банківській системі такими елементами є окремі банки, основною метою діяльності кожного з них, за винятком національного банку, є отримання прибутку;

2) Динамічність системи. Банківська система постійно розвивається, адаптуючись до зміни економічної ситуації в країні, вдосконалюється в міру нових вимог ринкової економіки, зокрема змінюються методи та інструменти банківської діяльності, розширюється коло банківських операцій;

3) Закритість системи. Банківська система є системою закритого типу, що проявляється концентрацією уваги її суб'єктів переважно на специфічній діяльності, яка пов'язана з грошовою сферою, виконанням банками суто банківських операцій. Значний обсяг банківської інформації згідно з національним законодавством є банківською таємницею і не може розголошуватися чи передаватися в інші системи;

4) Саморегуляція системи. Банківська система здатна саморегулюватися, тобто у випадку банкрутства одного з банків інші банки займають його нішу. Якщо змінюється економічна ситуація в країні, в банках негайно адекватно змінюються методи діяльності, наприклад, вони перетворюються зі спеціалізованих в універсальні [11, с.15].

Отже, банківська система є динамічною, закритою та саморегулюваною системою, яка складається з багатьох однотипних елементів таких як банки, які підпорядковуються однаковим цілям.

До специфічних рис банківської системи можна віднести такі:

1. Дворівнева структура, яка характерна для сучасної економіки України. Дворівнева структура – ключовий принцип формування банківських систем у ринкових економіках. Згідно з цим принципом банківська система складається з двох рівнів: на першому перебуває один банк, якому надається статус центрального, на другому – усі інші банки. Центральний банк – емісійний, кредитний, розрахунковий і касовий центр держави. Він володіє монополією правом випуску в обіг банківських білетів, а також здійснює фінансово-контрольні функції. Головними завданнями центрального банку є забезпечення стійкості національної грошової одиниці, а також регулювання та координація діяльності грошово-кредитної системи.

Банки другого рівня юридично й економічно відокремлені. Вони здійснюють свою діяльність на комерційних засадах з метою одержання прибутку в умовах вільної конкуренції. Ці банки обслуговують економічних суб'єктів – учасників грошового обороту, зокрема юридичних та фізичних осіб, державні структури. Через банки, які належать до другого рівня, банківська система обслуговує народне господарство відповідно до завдань, які випливають з грошово-кредитної політики центрального банку.

Однорівнева банківська система, на відміну від дворівневої, передбачає горизонтальні зв'язки між банками. При здійсненні уніфікованих операцій всі банки перебувають на одній ієрархічній лінії. Однорівнева банківська система можлива, але тільки за тоталітарної економіки. При ній достатньо створити один державний банк, який на адміністративно-командних засадах може здійснювати і емісійно-касову функцію, і кредитно-розрахункове обслуговування господарської клієнтури. Однорівнева структура можлива при умові, що в країні немає центрального банку, або ж усі банківські операції виконує лише один банк.

Центрального банку може не бути в умовах перехідних економік, коли ще не сформувалася повноцінна банківська система або вона має нетривалий характер, тобто є тимчасовою. Існування лише центрального банку в країні та виконання ним усіх банківських операцій можливе лише в умовах адміністративно-командної економіки.

2. Централізоване регулювання діяльності кожного банку окремо і банківської діяльності в цілому.

3. Гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи із збереженням повної економічної незалежності та відповідальності за результати своєї діяльності в кожному банку, який входить у систему.

4. Наявність загальносистемної інфраструктури, що забезпечує ефективне функціонування окремого банку, а також взаємодію банків. Таким прикладом

може бути система кореспондентських відносин між банками з використанням новітніх технологій [12, с.187].

Головними цілями банківської системи є:

– забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами;

– забезпечення надійності і стабільності функціонування окремих банків та банківської системи в цілому з метою стабілізації грошей та безперервного обслуговування економіки.

Жодна з цих цілей не під силу окремому банку, яким би великим він не був. Тільки скоординоване об'єднання їх у систему, зорієнтовану на зазначені цілі, робить досягнення їх реальним [39, с.10].

Реалізація цілей банківської системи здійснюється через виконання нею таких функцій: трансформаційної, емісійної та стабілізаційної.

Трансформаційна функція зумовлена посередницькою діяльністю банків. Вона полягає у тому, що банки, мобілізуючи вільні кошти одних економічних суб'єктів і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати величину та терміни грошових капіталів і фінансові ризики. Отже, трансформаційна функція банківської системи базується на аналогічній функції окремих банків. Проте у масштабах системи виникає якісно нова функція трансформації – більш масштабна і ефективна. Це зумовлено такими обставинами:

– у трансформаційний процес активно включається центральний банк. Як банк банків він активно здійснює всі види трансформаційних процесів на міжбанківському рівні. Через механізми рефінансування центральний банк трансформує ресурси грошового ринку за строками, розмірами та ризиками у більших масштабах, ніж окремі комерційні банки. Він завершує трансформаційні процеси у межах усього грошового ринку;

– система істотно підвищує трансформаційний потенціал вузькоспеціалізованих банків. Як складові системи вони мають можливість

виконувати цю функцію у співпраці з універсальними банками і забезпечувати весь комплекс трансформації грошового капіталу на ринку.

Емісійна функція, як ключова функція банківської системи, полягає у створенні додаткових платіжних засобів і регулюванні грошового обороту. Банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи або зменшуючи її відповідно до змін попиту на гроші. Іншими словами, банківська система регулює пропозицію грошей. У виконанні емісійної функції беруть участь усі ланки системи – центральний банк та банки другого рівня. Вона стосується усіх напрямів банківської діяльності, насамперед кредитних операцій. Ця функція банківської системи якісно відрізняється від аналогічної функції окремого банку. Кожен банк потенційно спроможний брати участь у формуванні пропозиції грошей і зацікавлений розширювати цю діяльність, оскільки вона дає йому додаткові доходи. Втім, тільки система може визначити межі цієї діяльності, що адекватні попиту на гроші, і ввести в ці межі емісійну функцію кожного банку. Це досягається методами та інструментами грошово-кредитної політики центрального банку.

Стабілізаційна функція, як функція забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку, пов'язана з високим ризиком діяльності банків. Банки, на відміну від інших економічних суб'єктів, криють у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності, розладу усього грошового ринку, провокування загальноекономічної кризи. Як посередники на грошовому ринку банки функціонують переважно за рахунок чужих капіталів – акціонерного капіталу, залучених коштів вкладників та позичок інших банків. Здійснюючи кредитно-інвестиційну діяльність, банки повинні брати на себе всю відповідальність перед вкладниками за економічні ризики своїх позичальників [43, с.8].

Завдяки широким масштабам своєї діяльності, банки потенційно здатні диверсифікувати ці ризики і максимально пом'якшити їх для інвесторів. Проте, реального успіху у цьому можна досягти лише за умови, що це завдання вирішуватиметься зусиллями всієї банківської системи. Тільки банківській

системі загалом під силу створити дійовий механізм страхування банківських ризиків і банківських депозитів.

Виконання банківською системою стабілізаційної функції проявляється у прийнятті ряду законів та інших нормативних актів, які регламентують діяльність усіх її ланок, та у створенні діючого механізму державного контролю і нагляду за дотриманням банками цих законів та за їхньою діяльністю загалом.

Механізм забезпечення стабільності банківської діяльності включає:

- страхування банківських ризиків, передусім кредитних;
- страхування банківських депозитів, насамперед вкладів фізичних осіб;
- створення внутрішньобанківських резервів для покриття збитків від кредитних ризиків;
- створення механізму обов'язкового резервування банківських депозитів;
- централізоване встановлення економічних нормативів із тих напрямів банківської діяльності, які пов'язані з найбільшими ризиками;
- створення централізованого нагляду і контролю за банківською діяльністю;
- створення механізму централізованого рефінансування комерційних банків;
- узаконення різних механізмів централізації банківського капіталу (створення консорціумів, картелів, трестів, концернів, холдингів).

У цих заходах проявляється організаційно-правове забезпечення стабілізаційної функції банківської системи. Кожен із них реалізується лише в межах системи і є специфічним інфраструктурним елементом, що перетворює сукупність банків у якісно нове явище – банківську систему [40, с.9].

Банківська система взаємодіє з іншими системними структурами, з якими вона створює як підсистема більш загальне утворення – економічну систему в цілому. Це, зокрема, бюджетна система, податкова система, валютна система, торговельна система, тощо [41, с.10].

Отже, банківська система здійснює свою діяльність через виконання своїх функцій. Банківська система здійснює посередницьку діяльність між банками, створює додаткові платіжні засоби і регулює грошовий оборот, та забезпечує стабільність банківської діяльності та грошового ринку.

1.2 Етапи становлення банківської системи України

Стабільна банківська система, що динамічно розвивається, – неодмінна передумова стійкого економічного зростання. У сучасній економіці банківська система має величезне значення завдяки зв'язкам цієї системи з усіма секторами економіки.

Початок розвитку банківської системи України бере початок ще за часів перебування у складі СРСР коли у 1988 році був створений прототип системи українських комерційних банків в системі банківської системи Радянського союзу (табл. 1.1) [8, с.23].

Таблиця 1.1 – Етапи розвитку банківської системи України

№	Роки	Етапи розвитку
1	1988-1990	Створення прототипу системи українських комерційних банків у складі банківської системи СРСР;
2	1991-1993	Формування самостійної банківської системи та переєстрація комерційних банків;
3	1994-1996	Розвиток банківської системи на етапі реалізації курсу економічних реформ монетарними методами;
4	1997-2000	Характеризується активною протидією НБУ інфляційним процесам;
5	2001-2007	Стабілізація структури й висока позитивна динаміка кількісних показників розвитку банківського сектору. Концентрація капіталу, поява та закріплення домінуючої ролі великих приватних комерційних банків. Розширення асортименту послуг і філійної мережі;

Продовження Таблиці 1.1

6	2008-2010	Найбільш масштабна за роки свого існування криза у банківському секторі. Падіння рівня ліквідності, банкрутство, скорочення кількості банків та їх філій, уповільнення темпів приросту й негативна динаміка банківських показників;
7	2011-2013	Поступове збільшення активів банків і стабілізація банківської системи. Збільшення ролі держави та державних банків;
8	2014-2017	Загострення політико-правової ситуації в країні, негативні явища в національній економіці сформували середовище перманентної нестабільності, що призвело до руйнівного впливу на фінансові установи та ринки України та викликало їх збитковість, порушило ліквідність, погіршило платоспроможність;
9	2018-по сьогодні	Покращення діяльності банківської системи, вперше (у 2018 р.) український банківський сектор став прибутковим за період свого існування

Джерело: Складено автором за даними: [5],[49].

Перший етап в історії створення українських комерційних банків був пов'язаний зі спробою державного (директивного) реформування банківської системи СРСР при здійсненні курсу на перебудову економіки, проголошеного радянським урядом. Банківська система переходила до дворівневої моделі й характеризувалась появою перших комерційних та кооперативних банків. На цьому етапі українські комерційні банки реєструвались у Москві як:

- комерційні банки, що були створені на основі установ Державного банку СРСР та продовжували діяти зі статусом державних банків (Промстройбанк, «Україна», Укрсоцбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк);
- галузеві та відомчі комерційні банки (Монтажспецбанк, Укрснаббанк, Трансбанк);
- філії великих російських комерційних банків (Інкомбанк, Столичний та ін.);
- державні та кооперативні комерційні установи, що мали право здійснювати фінансово-кредитну діяльність.

Початком другого етапу можна вважати 1991 рік, коли було оголошено про статус незалежності України. Того ж року 20 березня Верховною Радою України було прийнято Закон «Про банки і банківську діяльність», в якому започатковано правове закріплення автономної банківської системи ще в рамках існуючої між окремими незалежними державами радянської економіки. У зазначеному законі, передбачалося створення Національного банку України, як центрального банку держави, керівної ланки дворівневої банківської системи [18, с.26].

Відбувалась перереєстрація комерційних банків в Українській республіканській книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ. При цьому в більшості комерційних банків відбулись істотні зміни у складі їх учасників. Так, державні комерційні банки (Промінвестбанк, АПБ «Україна», Укрсоцбанк) були акціоновані клієнтами та персоналом банків [5, с.33].

На початку створення банківської системи законодавча база була недосконалою, ліцензійні умови передбачали низькі вимоги щодо обсягу статутного капіталу та професійних якостей керівництва банків, що сприяло швидкій появі комерційних банків. Уже до кінця 1991 р. їх кількість перевищувала 90.

Період 1991 – 1993 рр. характеризується створенням банків «нової хвилі» із залученням значного приватного капіталу. У цей час спостерігається подальший розвиток малих спільних підприємств, акціонерних товариств, залучення коштів новостворюваних державних бюджетних та позабюджетних фондів, відбувається уніфікація пасивів у діючих банках. До них належать: «Аваль», «Інко», «Відродження», Трансбанк. Під час гіперінфляції спостерігається масове утворення дрібних «кишенькових» банків (понад 100 банківських установ) [6,с.48].

Досвід, отриманий протягом перших трьох років будівництва економіки незалежної України, був значною мірою використаний на третьому етапі розвитку банківської системи нашої держави. Цей період характеризується

початком проведення радикальної економічної реформи на основі застосування монетарних методів управління економікою [8, с.33].

Відбулося поступове підвищення контролю за роботою банків завдяки впровадженню нормативів та єдиних правил діяльності банків. Для цього етапу характерне призупинення інфляційних процесів, активізація діяльності НБУ щодо регулювання діяльності комерційних банків, зниження рівня банківського менеджменту, а все це призвело до банківської кризи, та банкрутства окремих банків (в 1994 р. збанкрутувало 12 банків, у 1995 р – 20, у 1996 р. – 45 банків, а ще 60 опинилися в стані прихованого банкрутства). У цей період банківська система України перебувала в стані стагнації; відбувалося скорочення розміру активів деяких банків, спостерігалася велика розбіжність у концентрації банківського капіталу, третина зареєстрованих банків не мала необхідного сплаченого зареєстрованого капіталу.

З 1994 року в Україні почали працювати представництва іноземних банків та банки з іноземним капіталом, сукупна чисельність яких на кінець 1996 року сягнула 14 одиниць [14,с.48].

Серед основних заходів, вжитих для усунення наслідків «стихійного капіталізму», що поглинув Україну на етапі з 1993 до 1996 рр., варто виділити найбільш успішні:

1) лютий 1993 р. – прийняття Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», який дозволяв закріпити базисні принципи функціонування валютного ринку та ввести в безготівковий оборот український карбованець;

2) січень 1994 р. – введення в дію національної платіжної системи, яка значно розширила можливості зі здійснення безготівкових розрахунків, збору та обробки інформації, перешкоджаючи використанню фальшивих паперових платіжних документів;

3) антиінфляційна політика НБУ в 1994 р., яка дозволила знизити темпи зростання інфляції в 20,5 разів, збільшити кількість депозитів і зупинити неконтрольоване кредитування економіки;

4) червень 1995 р. – прийняття положення НБУ «Про економічні нормативи діяльності комерційних банків», яким вводилися обов'язкові вимоги до показників ліквідності, платоспроможності, мінімального розміру зареєстрованого капіталу й резервів, що зберігаються в НБУ, показників ризику на одного клієнта;

5) вересень 1995 р. – прийняття положення НБУ «Про кредитування», де врегульовувались основні аспекти процесу надання, використання й повернення кредитів, а також, відносини між суб'єктами кредитування;

6) лютий 1995 р. – введення в дію «Порядку ведення касових операцій у народному господарстві України», який встановлював правила під час здійснення касових розрахунків;

7) червень 1996 р. – прийняття Конституції України, яка остаточно закріпила основи банківської системи, елементи правового статусу НБУ і Ради НБУ;

8) вересень 1996 р. – проведення широкомасштабної грошової реформи, у процесі якої здійснена деномінація карбованця і введена нова національна грошова одиниця – гривня. Також, змінено масштаб цін усіх товарів і послуг. Вжиті заходи дали можливість поліпшити якість управління банківською діяльністю, відкривши двері для побудови нової банківської та валютної системи [1, с. 35].

Наступний етап у період з 1997 – 2000 рр. характеризується активною протидією НБУ інфляційним процесам, створенням сприятливих умов для проведення грошової реформи і введення в обіг національної грошової одиниці – гривні. У банківській системі спостерігалися позитивні тенденції, вона наближалася до ринкового типу, в державі реєструвалися іноземні банки з представництвами (всього було зареєстровано 14), відбувалася зміна акціонерів шляхом продажу і перепродажу банків та їх філій (близько 70), зареєстровано 5 нових банківських установ.

Основними детермінантами структурних змін стали кризові явища в економіці, які спочатку поглинули країни Південно-Східної Азії, а потім,

підігріті дефолтом у Росії, явно спостерігались і в Україні. Одним із найбільш відчутних наслідків кризи стала девальвація нової української валюти, яка за 1998 р. втратила до 38% своєї вартості щодо долара США. Для запобігання подальшому обвалу гривні НБУ запровадив валютний коридор у межах 1,7-1,9 грн/дол., який відмінено тільки в 1999 р. Забезпечення коридору потребувало здійснення регулятором значних фінансових вливань, однак, це дозволило зменшити негативні наслідки для української фінансової системи й не допустити краху економіки, як це сталося в Росії [3, с.53].

Етап 2001 – 2007 рр. пов'язаний з подальшим розвитком банківської системи України і монетарних інструментів із регулювання грошово-кредитного ринку, зорієнтованих на підтримку сталого економічного зростання та цінової стабільності. Цей період реалізації грошово-кредитної політики характеризується наявністю нормативно забезпечених механізмів та інструментів регулювання грошово-кредитного ринку.

Слід відзначити значне зростання чисельності банків (до 152 одиниць у 2001 р.). При цьому, лише 3 банки у 2001 році мали зареєстрований капітал більший за 30 млн. євро, а більше чверті – у розмірі від 0 до 3 млн. євро. Активно розвивалося кредитування, більшість кредитів залучалися суб'єктами господарювання у такі галузі економіки, як промисловість та торгівля, громадське харчування (у 2001 році більш 70% кредитів припадали на юридичних осіб). В той же час, потрібно зазначити, що кредитна активність у сегменті роздрібного кредитування залишалась на дуже низькому рівні.

Як результат позитивних дій НБУ та змін в економіці, в 2000 та в 2001 роках зростання реального ВВП України відбулося на 5,9% та 9,1% відповідно, тобто найбільшими темпами за період з 1991 року.

Зростання експорту та стабільність державної валюти створили умови для зростання внутрішнього попиту. Як наслідок, на кінець 2001 року в Україні вже налічувалося близько 3,2 млн. платіжних карток, емітованих українськими банками, 1646 банкоматів та близько 13 тисяч платіжних терміналів. Сукупний

капітал банків становив біля 8 млрд. доларів США при 13,5% долі іноземного капіталу в ньому [4, с.29]

Банківська система України в період економічного зростання у 2005 – 2006 роках стала одним із найбільш привабливих банківських ринків Східної Європи. Політичні зміни у країні у поєднанні з привабливими економічними перспективами зумовили притік міжнародних інвестицій і прихід до України банків та фінансових груп світового рівня, зокрема: BNP Paribas, Raiffeisen Int, SEB, Credit Agricole S.A., Societe Generale, Intesa Sanpaolo, Commerzbank, UniCredit. Частка активів сектору, що належав іноземним банкам виросла, із 16 % в 2002 році до 57 % в 2008 році, а кількість банків зросла з 20 до 53.

За період 2005 – 2007 років номінальний середньорічний приріст обсягів кредитування становив 70%, при чому, приріст кредитування домашніх господарств відбувався швидшими темпами (104%) у порівнянні з кредитуванням нефінансових корпорацій (58%).

Доларизація кредитного портфелю поступово зростала та станом на вересень 2005 року досягла 51 %, зокрема, щодо кредитів наданих домогосподарствам – 62 %. Номінальний середньорічний приріст депозитів за той самий період був набагато повільнішим і склав 44 %. Депозити домогосподарств також росли швидше, у порівнянні з депозитами НФК (ріст склав 50 % та 36 % відповідно). Такі диспропорції призвели до зростання відношення суми кредитів до депозитів резидентів від 106 % у 2005 році до 204 % в 2008 році [14, с.49].

Етап 2008 – 2010 рр. – розвиток банківської системи в умовах реструктуризації економіки, падіння дохідності банківських операцій, укрупнення та консолідації капіталу банків. Протягом 2009 – 2010 рр. вітчизняна банківська система нагромадила значний обсяг проблемної заборгованості, проте, вже на початку другого кварталу 2010 р. почали проявлятися ознаки відновлення довіри населення до вітчизняних банків, що позначилося на збільшенні залишків коштів громадян на депозитних рахунках.

В період 2011 – 2013 рр. – спостерігаються позитивні тенденції у розвитку банківської системи України. Це стосується як збільшення банками обсягів активних операцій, так і залучених коштів. Чутливість банків до системного ризику – помірна, що, перш за все, зумовлено високою ймовірністю підтримки з боку регулятора і значним рівнем регулювання в галузі.

Етап з 2014 – 2017 рр. відбувається безпрецедентне поєднання політичної, фінансово-економічної та банківської криз. У таких умовах постало питання скорочення кількості банків в Україні, їх укрупнення, оптимізацію діяльності, недостатності кількості інших кредитно-фінансових інститутів і нерозвинутості фінансового та фондового ринків. Конфлікт на Сході України разом із накопиченими у попередні роки макроекономічними дисбалансами зруйнували макрофінансову стабільність держави. Дії Національного банку у цей складний період були радикальними і системними, цілком відповідаючи викликам важкої кризи [3, с.55].

Останній етап почався з 2018 року. В цілому банківська система повільно відновлюється після кризи, рівень банкрутства на ринку є мінімальним за останні 5 років. Показники надійності системи суттєво покращились, а ризики втрати ліквідності та інсайдерського кредитування взяті під контроль [34].

Взагалі Україна, як й інші незалежні держави, що виникли в економічному просторі колишнього СРСР, задекларувала необхідність побудови ефективної фінансово-кредитної системи ринкового типу. В результаті, банківську систему, що виступає основною ланкою фінансово-кредитної системи, створено у вигляді дворівневої структури управління фінансовими ресурсами, яка представлена, по-перше, Національним банком України та його підрозділами, по-друге – комерційними банками різних форм власності, спеціалізації та територіального статусу.

Дворівнева структура банківської системи України була визначена фінансовим законодавством 1991 р. Національний банк у банківській системі є банком верхнього рівня та виконує функції, типові для центральних банків

розвинутих європейських держав, виступає емісійним та розрахунковим центром, наглядовим органом, банком банків і банкіром уряду України.

Банки другого рівня складають основу кредитної системи України. Класифікація банків здійснюється за різними ознаками: за формою власності, рівнем спеціалізації, регіонально-територіальною ознакою тощо. В Україні функціонують банки різних форм власності, в тому числі й державні. Серед приватних банків переважають банки у формі відкритих та закритих акціонерних товариств. Залежно від номенклатури здійснюваних операцій розрізняють універсальні та спеціалізовані банки. У сучасних умовах більшість банків в Україні має статус універсального банку, що надають повний пакет банківських послуг. За територіальною ознакою серед українських банків виділяють регіональні, республіканські та міжнародні банки. Останні створюються у вигляді спільних фінансових підприємств за участю іноземного капіталу і мають право відкривати філії та відділення за межами України [6, с.50].

Отже, банківська система України пройшла повних вісім етапів, й сьогодні йде вже дев'ятий. Початком розвитку став 1988 рік коли був створений прототип системи у радянські часи. Протягом тридцяти років свого існування банківська система України переживала дуже різні етапи від поступового розвитку, до інфляційних процесів та фінансових криз. Проте, у 2018 році вперше за часів свого існування банківський сектор став прибутковим.

1.3 Розвиток банківської системи країн Європейського Союзу

У сучасних умовах розвитку процесів глобалізації та інтернаціоналізації європейські банки стали важливими фінансовими посередниками, котрі забезпечують фінансовими ресурсами учасників міжнародних відносин. З метою більшого охоплення ринку, європейські банківські установи пропонують

поряд з традиційними, і нові види послуг: лізинг, факторинг, інформаційне забезпечення, випуск пластикових карток та ін. Розвиток інтеграційних процесів в повній мірі базується на інтернаціоналізації банківської діяльності, котра стала розвиватися особливо інтенсивно у другій половині ХХ століття.

У перші післявоєнні роки діяльність банківських систем багатьох країн була направлена, в першу чергу, на розв'язання внутрішніх проблем національних економік. Водночас, в 50-х роках відбулися суттєві зміни в розвитку міжнародної діяльності банків. Вони були пов'язані, з одного боку, зі змінами на політичній карті світу – розпадом колоніальної системи. Колишні колонії, самовизначившись, проводили першочергові економічні реформи, в т.ч. і в банківській сфері. Як правило, іноземні банки, що діяли на їх території, націоналізувалися або попадали під вплив місцевих властей. В цих умовах проникнення на банківські ринки даних країн стало набувати скритих форм «технічної допомоги», придбання акцій в місцевих банках, тощо.

З іншого боку, розвиток інтеграційних процесів в Західній Європі сприяв «взаємопроникненню» банківських систем. З початку 60-х років ряд національних валют почали поступово перетворюватись в єврогроші в тій частині, котра оберталась на світовому ринку. Поряд з євродоларами виникли євромарки, єврофранки і т.д., тобто авуари, які не підпорядковувались національним системам регулювання.

В умовах жорсткої конкуренції американські банки прагнули розширити свою зарубіжну діяльність і, перш за все, у країнах Західної Європи. В період проникнення в Європу американських банків, місцеві банки були ще в процесі свого становлення і їх діяльність була спрямована, в більшості, на освоєння внутрішніх ринків, чому сприяли й інтеграційні процеси, що започатковувались в Європі. Освоєння зарубіжних ринків банками Західної Європи стало здійснюватися пізніше – з другої половини 60-х років.

Із середини 70-х років екстенсивний шлях освоєння зарубіжних ринків банками провідних економічних центрів – США, Західної Європи, Японії змінився на інтенсивний, змінювався характер діяльності зарубіжних банків.

Завдячуючи процесам концентрації і централізації, банки Західної Європи суттєво підвищили свої можливості щодо створення широкої зарубіжної мережі.

П'ять причин інтернаціоналізації виділяє в своїх працях П. Калліер: по-перше, банки почали виходити на зарубіжні ринки за своїми клієнтами, відкриваючи там філії та відділення. По-друге, банки, відчуючи на своїх вітчизняних ринках значну конкуренцію, були змушені розширювати свою діяльність на зарубіжних ринках, де конкуренція була слабшою. По-третє, банки, розширюючи діяльність на міжнародних ринках, могли використовувати власні продукти за відносно низьку вартість. По-четверте, до інтернаціоналізації спричинила також потреба країн в розширенні світових ринкових зв'язків. По-п'яте, банки, розширюючи свою діяльність, могли позичати капітал там, де він був найдешевший [79, с. 67].

У працях У. Штойбера зазначається, що процес інтернаціоналізації став поштовхом до двох наступних важливих моментів європейської інтеграції банків. З одного боку, змінилась організаційна структура банківських систем європейських країн. Причиною цього була різниця в концентраціях банківських систем, натомість існувала потреба в наданні різних банківських послуг, відтак, існуючі до того спеціалізовані банківські системи поступово трансформувались в універсальні. З іншого боку, організаційні зміни сприяли розширенню закордонних зв'язків банків, банки почали шукати закордонних партнерів для можливості відкриття кореспондентських рахунків. Можна стверджувати, що процес інтернаціоналізації банківської діяльності призвів до зміни традиційних підвалин в банківських системах країн та зростання їх концентрації.

Передумовами інтеграційних процесів у банківському секторі країн Західної Європи, на нашу думку, стали економічні процеси, зокрема:

- тісні торговельні відносини;
- відносна наближеність законодавства, особливо в економічній та фінансовій сферах;

- активна участь у спільних економічних проектах та інституціях;
- порівнюваний рівень показників економічного розвитку.

Інтеграційні процеси в Європі створили якісно нові умови для діяльності банків. Економічна інтеграція посилила концентрацію і централізацію банківського капіталу як всередині окремих європейських країн, так і на міжнародній арені. Вона стимулювала розширення зв'язків між західноєвропейськими банківськими системами. [75, с.74]

Банківські системи європейських країн займають лідируючі позиції на міжнародному фінансовому ринку. Їх діяльність характеризують як загальні принципи, так і певні особливості. До загальних принципів функціонування європейських банківських систем, на нашу думку, можна віднести дворівневу побудову, розділення функцій центрального банку та всіх інших банків, контроль з боку центрального банку та інших державних органів за діяльністю банківських установ. Водночас, характер і умови функціонування банківських систем кожної країни відрізняються певними особливостями, що пов'язано з різними історичними умовами та рівнем національної економіки в період їх формування. Особливості функціонування банківських систем європейських країн можна простежити на прикладі банківських систем Великобританії, Франції та Німеччини. Ці банківські системи мали найбільшу кількість банків та відділень, що становило найбільший фінансовий потенціал ЄС. Банки цих трьох країн тісно співпрацювали та були активними в процесах інтернаціоналізації і глобалізації і займали найвищі рейтинги серед тисячі найбільших банків світу [79, с. 68].

Банківська система Великобританії є однією з найдавніших та однією з найрозвиненіших у світі. Сучасна банківська система Великобританії є важливою складовою економіки країни, її практична роль визначається тим, що через свої інститути вона направляє вільні кошти підприємств та фізичних осіб на розвиток виробничих структур. Банківська система, функціонуючи відповідно до економічного розвитку держави, регулює рух грошових потоків, впливаючи на обсяг та швидкість їх обігу.

Банк Англії є найдавнішим центральним банком у світі. Дана установа з'явилася наприкінці XVII ст. в Англії у 1694 році в результаті укладення угоди між майже збанкрутілим урядом і групою фінансистів. Банківська система Великобританії 1690-х років складалася з кредиторів-банкірів, що надавали кредити з позичених коштів, і так званих «ювелірів», що приймали золото на депозити і після цього надавали позичку.

Політика мілітаризму була досить дорогою, і, як наслідок, у 1690-х роках Англійський уряд виявив, що казна «виснажена». Уряд більше не мав змоги спонукати людей купувати його облігації після довгих років війни. Зібрати податки за вищими ставками також не було можливості. У зв'язку з цим у 1693 році був утворений комітет Палати общин з метою пошуку способів віднайти гроші для уряду. Тоді ж шотландський фінансист Вільям Петерсен висунув від своєї фінансової групи новий план, який полягав в обміні на певні привілеї з боку держави створення банку Англії, який випустив би нові банкноти і покрити дефіцит. Одразу після ухвалення парламентом рішення про створення Банку в 1694 р. король Вільям і деякі члени парламенту стали акціонерами нового "грошового підприємства".

У другій половині XVIII століття з'явилися приватні (country) банки, що випускали векселі. До 1793 року їх налічувалося близько 400. Фінансування тривалих війн із Францією, які почалися в 1790-х роках, призвело до того, що в 1793 р. припинила платежі монетами третина банків Англії, а в 1797 р. сам Банк Англії. Припинення платежів монетами тривало 24 роки, аж до завершення війни з Францією. Упродовж цього періоду, тобто до 1821 р., банкноти Банку Англії служили грошима (хоча це було узаконено тільки 1812 р.). Як і варто було очікувати, у цей період з'явилося чимало ненадійних банків

У 1826 році внаслідок лібералізації банківської справи корпораціям було дозволено випускати векселі на пред'явника, але ця свобода була дещо обмежена «радіусом 65 миль від Лондона». Монополія Банку Англії зберігалася, а конкуренції майже не було. У 1833 р. йому дозволили надавати послуги з приймання депозитів. Надалі country банки, що раніше могли

обмінювати свої банкноти на металеві гроші, отримали право обмінювати їх на банкноти Банку Англії. Усі ці зміни посилили позиції останнього, і він почав функціонувати як повноцінний універсальний банк, а country банки зберігали в ньому свої резерви.

Інтенсивний розвиток капіталізму сприяв тому, що в 1844 р. Банк Англії в законодавчому порядку отримав монопольне право на емісію банкнот. Закон 1844 р. встановив величину грошової маси, не забезпечену золотими монетами або золотими зливками, що зберігаються в сейфі Банку Англії, у розмірі 14 млн ф. ст.

У 1946р. лейбористами була здійснена націоналізація банку, внаслідок якої акціонерний капітал було передано Казначейству, а його колишні власники отримали компенсацію у вигляді державних облігацій, що за сумою в чотири рази перевищувала номінальну вартість акцій. Центральний банк країни залишився незалежним від уряду, але його діяльність почала контролюватися Казначейством країни.

Сьогодні усі кредитні установи Великобританії можна поділити на дві групи: банківський сектор який включає Банк Англії та комерційні банки та небанківські фінансові інститути. Згідно з банківським законодавством в основі банківської системи є Банк Англії [44, с.154].

Банківська система Великобританії має добре розвинену інфраструктуру, опирається на потужний грошовий ринок, тісно пов'язана з головними фінансовими центрами світу, переважно зорієнтована на обслуговування міжнародних економічних відносин. Банк Англії є найстарішим фінансовим інститутом. Реально незалежний від уряду, формально він все ж підпорядковується Міністерству фінансів. Клієнтами Банку Англії є: комерційні банки, які проводять клірингові операції, центральні банки інших країн, котрі мають рахунки та тримають золото в Банку Англії, англійський уряд, який здійснює бюджетні платежі через рахунки, відкриті в Банку Англії.

Комерційні банки Великобританії поділяються на «оптові» та «роздрібні».

«Роздрібні» банки обслуговують переважно громадян та малий бізнес, мають розгалужену філійну мережу (в 1995 році вона нараховувала понад 12 тисяч відділень) та характеризуються високим ступенем концентрації та централізації банківського капіталу. Провідну роль в банківській системі Великобританії відіграють комерційні банки Barclays, National Westminster, Midland, Lloyds. Ці банки утворені шляхом злиття та поглинань, контролюють фінансові компанії за кордоном, свої розрахунки здійснюють через Лондонську клірингову палату.

«Оптові» банки проводять прийом вкладів за вищими відсотковими ставками та розміщують їх на ринку капіталів. До них відносять торгові банки, які традиційно займалися гарантуванням торгівельних операцій. Вони надають фінансові послуги для структурних перебудов, беруть участь в управлінні різними фондами, надають консультації та рекомендації для зацікавлених клієнтів.

Значне місце в банківській системі Великобританії посідають іноземні банки, яких понад 400. Більшість з них відкривають свої офіси в Лондоні для обслуговування ділових партнерів в міжнародному банківському центрі [75, с. 77].

Банк Англії, як і центральні банки інших країн, є центром фінансових та економічних перетворень, обумовлених потребами адаптації до умов, що постійно змінюються. Це вимагає внесення принципових змін у його функції, організацію і технологію, а також радикально нового підходу до міжбанківської кооперації і міжнародного співробітництва.

Велику кількість функцій, які виконує Банк Англії, можна поділити на дві групи:

- 1) прями професійні зобов'язання, що витікають з банківського статусу (депозитно-позичкові, розрахункові й емісійні операції);
- 2) контрольні функції, за допомогою, яких держава здійснює втручання в грошово-кредитну систему, намагаючись впливати на розвиток економічних процесів.

Ці функції Банк Англії виконує, спираючись насамперед на традиції, а не на правові норми. Різноманітні правила і процедури, що регламентують діяльність кредитно-банківських установ, установлені як «джентльменські угоди» між цими установами і Банком Англії.

Необхідно зазначити, що усі функції, які виконує Банк Англії, спрямовані на досягнення трьох основних цілей, серед яких:

- 1) Здійснення грошової політики, тобто підтримання вартості національної валюти, передусім за допомогою операцій на ринку, погоджених із урядом.
- 2) Забезпечення стабільності фінансової системи через прямий контроль над банками й учасниками фінансового ринку та забезпечення сталої й ефективної системи платежів.
- 3) Забезпечення і підвищення ефективності й конкурентоспроможності фінансової системи всередині країни і зміцнення позицій Лондонського ситі як провідного міжнародно-фінансового центру [69, с.144].

Банківська система Франції на відміну від банківської системи Великобританії, не мала тривалої історії розвитку. До Першої світової війни Франція помітно відставала від інших великих капіталістичних країн з розвитку промисловості. Це стало основною причиною інтенсивного нагромадження позичкового капіталу. Як наслідок, із 1890 по 1912 рр. сума депозитів найбільших депозитних банків країни зросла в 4 рази.

З 20-х рр. XX ст. Франція стала інтенсивно розвивати промисловість і відійшла від колишніх «лихварських» традицій. Зокрема, після Другої світової війни за темпами промислового розвитку вона була попереду ряду інших капіталістичних країн. Французькі банки, не припиняючи своїх закордонних операцій, стали активно співпрацювати з промисловістю власної країни, а деякі з них увійшли в число 50 найбільших банків капіталістичного світу.

Починаючи з 70-х років, у французькій банківській системі відбувалося зростання чисельності кредитних установ, що пояснювалося створенням спеціалізованих кредитних установ, а також збільшенням кількості філій

іноземних банків, працюючих у Франції (33 - у 1946 році, 64-у 1972 році, близько 200 - наприкінці 90-х років). Пізніше мала місце зворотна тенденція. Так, протягом 1946-1972 рр. кількість банківських установ зменшилась, що пояснювалось закриттям дрібних регіональних банків, місце яких займали відділення великих банків.

До Другої світової війни французькі комерційні банки не мали обмежень у виконанні банківських операцій. Згідно з законом 1945 року було офіційно проведено розподіл комерційних банків на 3 групи відповідно до характеру операцій: депозитні, фондові (інвестиційні або ділові), банки довгострокового та середньострокового кредиту.

Банки відрізнялися не тільки своїми активними операціями, а й структурою пасивів. Так, у банків другої та третьої групи питома вага власного капіталу становила більше 20 %, тоді як у депозитних банків - 2 % [44, с.160].

З 1984 року розподіл банків було відмінено та введено статус універсального банку, який не мав обмежень при виконанні операцій. Починаючи з 80-х років минулого століття, французька банківська система відчуває швидкі зміни. По-перше, прийшовши до влади, соціалісти почали активну політику націоналізації вітчизняного банківського сектору. Однак, як виявилось, націоналізація – не найкращий захід і невдовзі відмовились від неї. З приходом у 1985 році до влади правих сил розпочався зворотний процес. Незабаром деякі націоналізовані найбільші банки країни були знову приватизовані [69, с.135].

По-друге, банки були залучені у спекулятивні операції з нерухомістю, й економічний спад початку 90-х років призвів до погіршення основних показників їх діяльності. У зв'язку з цим влада пішла на значні зміни банківського законодавства, які відкрили нові можливості для стратегічних змін у банківській системі. Завдяки новим правилам відбулося укрупнення банківського сектору Франції.

По-третє, існуюче трудове законодавство здійснювало негативний вплив на стан банківської індустрії. Так, банківські керівники не могли вільно

звільняти непотрібний штат своїх працівників або переводити їх на інші посади. Але домовленість з профсоюзами допомогла зняти цю проблему, багато банків отримали можливість скорочувати своїх робітників.

Крок до незалежності Банку Франції був зроблений 4 серпня 1993 року з прийняттям нового Закону «Про статут Банку Франції» з метою гарантування безперервності та стабільності валютної політики, звільняючи її від короткострокових пріоритетів і, таким чином, забезпечуючи довіру до французького франка. Згідно з законом Банк Франції розробляє і проводить грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності цін і виконує свою місію в межах загальної економічної політики уряду. Крім того, незалежність центрального банку вважалася найкращим інституціональним рішенням на шляху до Європейського грошово-кредитного Союзу, що зробило реформу Статуту Банку Франції ще більш необхідною [44, с.161].

На сьогодні, для кредитно-банківської системи Франції характерна система державного регулювання банківської справи. Основні банки включають:

- на верхньому рівні: центральний Банк Франції (Банк де Франс), Національна кредитна Рада, Комітет з банківської регламентації, Комітет з кредитних установ та Банківська комісія;
- на нижньому рівні: комерційні банки різних видів, у тому числі - універсальні, народні банки, фінансові компанії, кооперативні кредитні установи, ощадні і страхові каси, товариства взаємного кредиту, каси муніципального кредиту, асоціації та союзи тощо.

Основа кредитно-банківської системи Франції становлять комерційні банки, які мають статус універсальних банків і які не мають обмежень у виконанні операцій. До трьох найбільших універсальних банків Франції належать: «Креді Агріголь» (Credit Agricole Group), який обслуговує дві третини французького аграрного сектора, а його активи перевищують 300 млрд. доларів США; «Креді Ліоне» (Credit Lione) з персоналом понад 45 тис. осіб, і «Сосьєте Женераль» (Societe Generale).

Французьке законодавство передбачає створення комерційних банків у таких формах: повне товариство, просте або акціонерне командитне товариство, акціонерне товариство з постійним капіталом [69, с.136].

Важливу роль в економіці Франції також відіграють спеціальні фінансово-кредитні інститути: Національна ощадна каса, Депозитна ощадна каса, «Креді Національ» (Національний кредит), Банк зовнішньої торгівлі, «Креді Фонсьє», кооперативні кредитні установи, каси муніципального кредиту, фінансові та страхові компанії, пенсійні фонди, ощадні каси та ін.

Банк Франції включає не тільки центральний апарат, а й широку мережу територіальних відділень, розташованих по всій країні. Всі територіальні установи Банку Франції володіють однаковим юридичним статусом. Організаційно мережа територіальних установ Банку Франції побудована за географічним принципом і діє в своїй зоні, що збігається з кордонами адміністративних одиниць (департаментів і округів).

До функцій територіальних установ Банку Франції належать:

- управління готівковим і безготівковим грошовим обігом і системами розрахунків;
- управління іноземними операціями; нагляд за банківською системою і контроль за ризиками; збирання, аналіз даних і підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів про нефінансові підприємства;
- підготовка і розповсюдження статистичних матеріалів, економічних, фінансових і грошово-кредитних оглядів;
- оброблення відомостей про надзаборгованість фізичних осіб, управління клієнтурою та ін.

Особливу роль в банківській системі Франції відіграє Банківська комісія – незалежний орган адміністративного нагляду, що виконує функцію «професійної поліції», завданням якої є контроль і нагляд за дотриманням кредитними установами банківського законодавства і застосування відповідних санкцій щодо порушників. Для виконання своїх повноважень Банківська

комісія має право вимагати від кредитних установ будь-які відомості, пояснення і документи, надання звітів про їхню діяльність, здійснювати перевірку діяльності кредитних установ на місцях [39, с.83].

Однією з найрозвинутіших банківських систем Європи є німецька, яка має деяку особливість – найважливіші фінансові установи є не приватними, а державними структурами [79, с.66].

Банківська система у Німеччині була створена після Другої світової війни і була дворівневою, де на верхньому рівні знаходиться центральний банк країни – Німецький федеральний банк, а на другому – комерційні, або кредитні банки, а також спеціалізовані кредитні установи.

Після капітуляції Німеччини в 1945 році в радянській зоні окупації всі відділення Рейхсбанку були закриті, у той час, як у західних зонах вони продовжували свою діяльність. У лютому 1948 року на їх основі був створений Банк німецьких земель, а в 1957 році відбулося його злиття з центральними банками земель і створення Німецького федерального банку.

Відповідно до закону про Німецький федеральний банк (1957 р.) він є незалежним від уряду. Проте, враховуючи виконання поставлених перед ним завдань, він зобов'язаний надавати підтримку уряду в галузі загальної економічної політики.

Особливе місце серед цієї групи займають Банк відтворення та Експортний банк. Банк відтворення (Kreditanstalt für Wiederaufbau) - це державний інвестиційний банк, який був створений на основі закону від 5 листопада 1948 року. Метою його створення є забезпечення всіх галузей економіки середньостроковими та довгостроковими кредитами і відтворення господарства. Основний капітал його був зібраний за рахунок фонду, утвореного від реалізації американських товарів, що надійшли за планом Маршала. На сьогодні Банк відтворення займається кредитуванням інвестицій та експортних операцій, а також виконує функцію банку розвитку. Експортний банк (Ausfuhrkredk) спеціалізується на наданні середньо- і довгострокових кредитів з експорту німецького обладнання [44, с.157].

Іпотечні банки вперше були створені в Німеччині. Першим з них був державний іпотечний банк у Сілезії, заснований у 1770 році. Він надавав фінансову допомогу найбільшим поміщицьким господарствам. У XIX ст. іпотечні банки почали обслуговувати дрібні поміщицькі володіння та сільські господарства. У другій половині XIX ст. створювались іпотечні банки для кредитування міської нерухомості.

Перший приватний іпотечний банк (акціонерний) був створений у 1862 році у Франкфурті-на-Майні. Іпотечні банки надають довгострокові кредити під заставу нерухомості за рахунок засобів від емісії та реалізації іменних закладних і на пред'явника.

Ощадні каси виникли в Німеччині у другій половині XVIII ст. Вперше приватні каси були створені в Гамбурзі у 1778 році, а потім створенням ощадкас почали займатися місцеві органи влади. Таким чином, на сьогодні майже всі ощадкаси в Німеччині є державними.

Особливість пасивів ощадкас полягає у тому, що у них відсутній акціонерний капітал, а власний капітал складається із резервів. Надійні гарантії вкладів в ощадкаси надають місцеві органи влади. Ощадкаси займаються залученням вкладів населення [79, с.65].

13 жироцентралій являють собою центральні банки ощадних кас, вони допомагають ощадкасам у наданні великих кредитів. Жироцентралі створені в кожній із земель. На чолі їх знаходиться Німецька жироцентраль. Систему ощадних кас і жироцентралій очолює Німецький комунальний банк.

Німецький федеральний банк «Бундесбанк» є правонаступником центрального банку Німеччини – Рейхсбанку, який було суттєво реорганізовано після Другої світової війни. Відповідно до закону про Німецький федеральний банк він є незалежним від уряду. Проте, враховуючи виконання поставлених перед ним завдань, він зобов'язаний надавати підтримку уряду в галузі загальної економічної політики.

На сьогодні, Німецький федеральний банк є безпосередньо юридичною особою публічного права Федерації. Місцем знаходження банку є Франкфурт-

на-Майні. Він належить Федерації, що є суверенною у сфері валюти, їй і нараховується прибуток, що перевищує необхідні відрахування за правовими положеннями до нормативного резерву або для купівлі компенсаційних вимог. Навпаки, незважаючи на свій обов'язок підтримувати загальну економічну політику Федерального уряду, Федеральний банк під час виконання своїх повноважень згідно із Законом про Федеральний банк є незалежним від вказівок Федерального уряду. До групи комерційних банків, крім банків, відносять також приватних банкірів, які проводять операції щодо комерційного обслуговування промисловості та сфери послуг певного визначеного кола клієнтів. У результаті злиття дрібних та середніх банків їх кількість постійно зменшується. Банки з особливими завданнями є державними. Вони були створені після війни з метою надання допомоги приватному сектору з боку держави та посилення впливу останнього на процес суспільного виробництва. Ці банки безпосередньо підпорядковані уряду країни [44, с.159].

Німецька модель центрального банку є базовою для країн ЄС. До нижнього рівня банківської системи Німеччини належать:

- універсальні комерційні банки, в тому числі grosbanki і провінційні банки;
- ощадні банки;
- кооперативні центральні банки;
- кредитні товариства;
- банки спеціального призначення (державні і приватні Іпотечні банки);
- поштові та комунальні банки;
- інші спеціалізовані банки.

Особливе місце в банківській системі Німеччини займають спеціалізовані банки: іпотечні банки та інші кредитні установи надають позики під заставу нерухомості, банки спеціального призначення видають позики з розстрочкою платежу, а кредитні кооперативи надають позики для індивідуального житлового будівництва [39, с.85].

Що стосується внутрішніх платіжних систем то у Великобританії це – BACS, у Франції – Carte Bleue, у Німеччині – Girocard, всі ці системи мають велике значення для громадян, через ці системи проходить найбільша кількість платежів всередині країн. Однак платіжні системи цих країн і навіть Великобританії яка має наміри вийти з ЄС, використовують міжбанківську систему TARGET2 для міжнародних розрахунків з іншими країнами всередині Європейського Союзу. Також вони співпрацюють з американськими платіжними системами MasterCard та Visa для зручного обслуговування власних громадян за кордоном, так і для громадян інших держав які до них приїздять. Звісно такі країни як Великобританія, Франція та Німеччина використовують світову міжнародну систему платежів – SWIFT для здійснення переказів між країнами у великих сумах за товари та послуги. Також ці країни використовують супроводжуваний компанією SWIFT стандарт ISO – IBAN для міжбанківських розрахунків по всьому світу що є більш швидким і дешевим варіантом. До 2021 року Великобританія, Франція та Німеччина перейдуть на новий більш ефективний та захищений стандарт – ISO 20022.

Отже, історично склалось що до найрозвинутіших банківських систем не тільки Європи, а й світу відносять банківську систему Великобританії, банківську систему Франції та банківську систему Німеччини. Їхній розвиток повністю відрізняється один від одного, проте в кінцевому результаті ці банківські системи стали прикладом для інших систем.

Висновки до розділу 1:

1. Отже, банківська система це сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної

діяльності банківських установ. Банківська система є важливою складовою фінансової системи, вона спрямована на підвищення ефективності діяльності та забезпечення стабільного розвитку фінансової системи та економіки в цілому.

До головних цілей банківської системи відносять: забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами та забезпечення надійності і стабільності функціонування окремих банків та банківської системи в цілому з метою стабілізації грошей та безперервного обслуговування економіки. Реалізація цілей банківської системи здійснюється через виконання нею таких функцій: трансформаційної, емісійної та стабілізаційної. Трансформаційна функція зумовлена посередницькою діяльністю банків. Емісійна функція, як ключова функція банківської системи, полягає у створенні додаткових платіжних засобів і регулюванні грошового обороту. Стабілізаційна функція, як функція забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку, пов'язана з високим ризиком діяльності банків.

2. За всю історію функціонування банківської системи України можна виокремити дев'ять етапів розвитку. Перший етап являє собою створення прототипу системи українських банків ще у складі СРСР. Другий почався з початком незалежності України, відтоді почалось формування самостійної банківської системи та переєстрація комерційних банків. На третьому етапі продовжувався розвиток банківської системи на основі економічних реформ. Четвертий етап являє собою активною протидією НБУ інфляційним процесам. На п'ятому етапі продовжується розвиток, відбувається концентрація капіталу, поява та закріплення домінуючої ролі великих приватних комерційних банків, розширення асортименту послуг і філійної мережі. На шостому етапі банківська система України зіштовхнулася з найбільш масштабною кризою у банківському секторі, відбулось падіння рівня ліквідності, банкрутство, скорочення кількості банків та їх філій, уповільнення темпів приросту й

негативна динаміка банківських показників. На сьомому етапі відбулось поступове відновлення від кризи, збільшуються активи банків, стабілізується банківська система, збільшується роль держави та державних банків. Восьмий етап характеризується погіршенням діяльності банківської системи України на тлі політико-правової ситуації в країні. Останній етап, який ще триває характеризується покращенням діяльності системи.

3. Серед найбільш успішних та стабільних банківських систем країн Європейського Союзу виділяють банківські системи Великобританії, Німеччини та Франції. Банківські системи цих країн мали різну історію виникнення. Банківська система Великобританії має досить тривалу історію свого становлення, від півстолітньої війни і «виснаженої» казни до створення найдавнішого центрального банку в світі. Французька банківська система не мала тривалої історії розвитку і помітно відставала від великих капіталістичних країн. Однак після Другої світової війни стала на лідируючі позиції, і як наслідок мала швидке піднесення банківської системи. Про Німецьку банківську систему можна сказати, що після капітуляції у Другій світовій, вона розвивалась швидкими темпами за рахунок фонду, утвореного від реалізації плану Маршала. На сьогодні банківські системи цих країн є дуже технологічно розвиненими, вони використовують найновіші платіжні системи в світі та є прикладом для інших країн.

РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

2.1 Дослідження діяльності Національного банку України

Головним органом в Україні що регулює та наглядає за діяльністю комерційних банків, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці є Національний Банк України. Національний банк України (НБУ) – це сучасний, відкритий і незалежний центральний банк, який має довіру суспільства та інтегрований до європейської спільноти центробанків. Головним завданням НБУ є забезпечення цінової та фінансової стабільності з метою сприяння сталому економічному розвитку України.

Для забезпечення низької і стабільної інфляції НБУ здійснює монетарну політику. Пріоритетом монетарної політики є досягнення та забезпечення цінової стабільності. Цінова стабільність – це ситуація, коли ціни зростають настільки несуттєво, що громадяни не замислюються над інфляцією, ухвалюючи рішення про кредит, вкладання коштів у бізнес або заощадження. Також НБУ сприяє фінансовій стабільності та стійкому економічному зростанню, якщо це не перешкоджає досягненню цінової стабільності. Цінова стабільність передбачає незначне зростання цін, а не їх незмінність. За низької та стабільної інфляції доходи та заощадження населення захищені від знецінення, підприємці можуть здійснювати довгострокові інвестиції у вітчизняну економіку, що сприяє створенню робочих місць. НБУ забезпечує цінову стабільність, використовуючи інфляційне таргетування та плаваючий обмінний курс гривні [64].

Основним інструментом монетарної політики є облікова ставка. Національний банк встановлює облікову ставку для досягнення цілей щодо інфляції. Змінюючи облікову ставку, НБУ впливає на короткострокові

процентні ставки за операціями на міжбанківському ринку. Це позначається на зміні процентних ставок за кредитами та депозитами, які банки пропонують для підприємств та населення. Водночас це впливає на споживання та інвестиції громадян і підприємств, а отже – і на інфляцію. Такий зв'язок між обліковою ставкою та інфляцією називається трансмісійним механізмом. Заходи монетарної політики вимагають часу, щоб позначитися на економіці та вплинути на інфляцію. Через це монетарна політика завжди спрямована на перспективу. Національний банк встановлює облікову ставку на основі прогнозу щодо ймовірного рівня інфляції в майбутньому, а не сьогодні.

Отже, для подальшої оцінки діяльності НБУ варто оцінити динаміку зміни валютного курсоутворення НБУ грн. до дол. США та облікової ставки НБУ за період 2013-2018 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка зміни валютного курсоутворення НБУ грн. до дол. США та облікової ставки НБУ за період 2013-2018 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Облікова ставка НБУ, %	6,5	14	22	14	14,5	18
Абсолютне відхилення, %	-	7,5	8	-6	0,5	3,5
Валютний курс НБУ, дол. США	7,99	15,76	24	27,19	28,06	27,68
Абсолютне відхилення, дол. США	-	7,77	8,24	3,19	0,87	-0,38

Джерело: розроблено автором за даними [57], [70],[71],[72],[73],[74]

Процентна політика Національного банку України в 2014 році спрямовувалася на підвищення внутрішньої вартості гривні й сприяння зменшенню девальваційного та інфляційного тиску. З цією метою Національний банк України упродовж 2014 року тричі збільшував розмір облікової ставки, яка є базовою щодо інших процентних ставок Національного банку України. Так, з 15.04.2014 її було збільшено з 6.5 до 9.5% річних, з 17.07.2014 – до 12.5% річних, з 13.11.2014 – до 14.0% річних. Монетарна політика Національного банку України зазнала кардинальних змін протягом 2015 року. Зокрема, у лютому-березні було вдвічі підвищено облікову ставку –

з 14,5% до 30% річних. Це стало однією з важливих передумов формування відносно сталого дезінфляційного тренду, який, у свою чергу, дав Національному банку можливість розпочати в серпні послаблення монетарної політики. У результаті НБУ поступово знизив облікову ставку з 30% до 22% річних. За послаблення ризиків для цінової стабільності Національний банк у 2016 році знижував облікову ставку, сприяючи відновленню економічного зростання, тому протягом року регулятор шість разів знижував облікову ставку – з 22% до 14%. В умовах послаблення інфляційних ризиків регулятор у 2017 році знизив розмір облікової ставки з 14% до 12,5%, але згодом поступово підвищив її до 14,5% наприкінці року для нівелювання нових і суттєвих ризиків, які загрожували стати на заваді зниженню інфляції. Для нівелювання впливу проінфляційних чинників та забезпечення зниження інфляції до цільового рівня у 2018 році НБУ проводили жорстку монетарну політику. Упродовж року облікова ставка підвищувалася чотири рази – загалом на 3,5 в. п. до 18,0% річних.

Передумовами коливання грошової одиниці України стали політичні події на початку 2014 року, коли гривня почала девальвувати і сягнула позначки 15,76 грн. за дол. Найшвидші темпи зниження курсу припали на 2015 рік – 24 грн. за дол., а наступного року – 27,19. Проте, як бачимо, ситуація до 2018 року не сильно покращилася і середнє значення курсу гривні до долара сягає рівня 27,68 грн. за дол. порівняно з 28,06 за попередній період (зменшення на 0,38 грн. за дол.).

Основними чинниками впливу на зміну курсу є:

- негативний обсяг або незначний темп зростання ВВП;
- великий розмір державного боргу;
- зовнішньоекономічні та політичні проблеми;
- негативні зміни в структурі платіжного балансу нашої країни;
- незначний рівень довіри як до органів влади, так і до банківської системи в загальному, що породжує незначні розміри інвестицій з-за кордону та девальваційні очікування;

- спекулятивна діяльність крупних суб'єктів валютного ринку;
- невеликі показники розміру золотовалютних резервів.

Для забезпечення цінової стабільності НБУ проводить грошово-кредитну політику, яка спрямована на поступове зниження темпів інфляції та має забезпечити досягнення середньострокової інфляційної цілі – 5% з допустимим діапазоном відхилень ± 1 в.п. Середньострокова інфляційна ціль затверджена Стратегією монетарної політики Національного банку України і може переглядатися лише у бік зниження в міру прогресу в економічному розвитку України. У більшості розвинених країн під ціновою стабільністю вважають підтримку інфляції на рівні від 1 до 3 відсотків. Для країн з ринками, що розвиваються, середньострокова інфляційна ціль є вищою і коливається зазвичай в межах від 4 до 8 відсотків [62]. Динаміка рівня інфляції зображена на рис. 2.1.

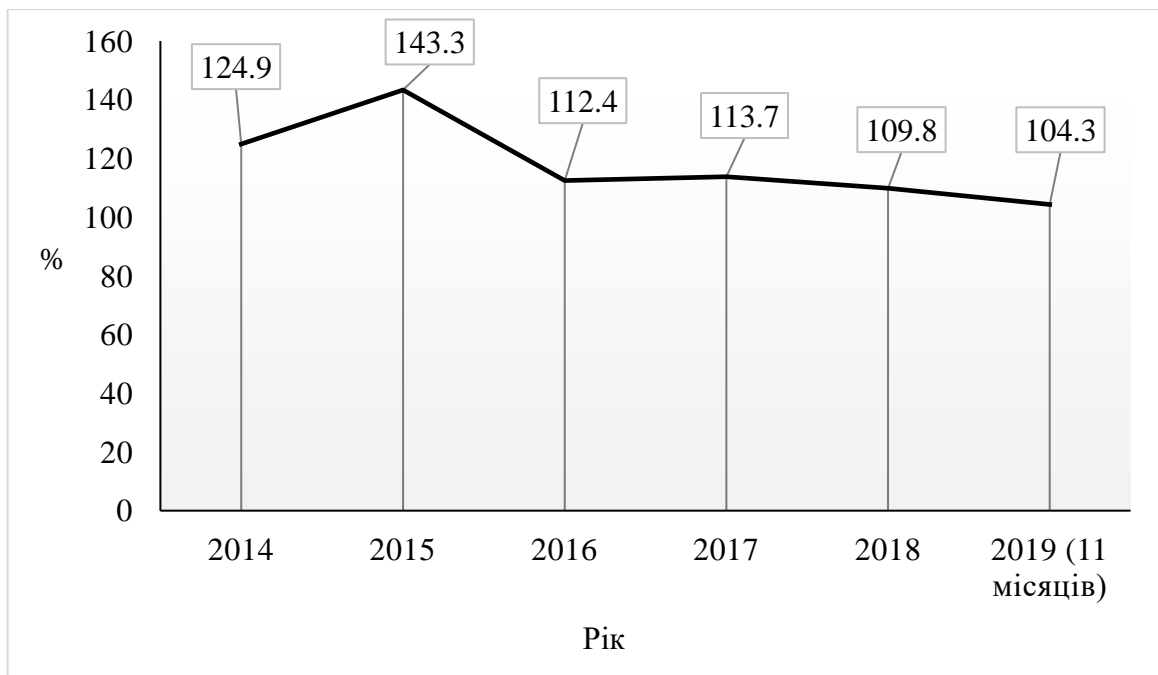

Рисунок 2.1 – Рівень інфляції в Україні з 2014-2018 рр. та 11 місяців 2019 року

Джерело: Складено автором за даними [48]

Як видно з рисунку рівень інфляції протягом майже повних шести років не мав загальної тенденції. У 2014 році високий рівень інфляції був спричинений в основному внаслідок девальвації гривні. Наступного 2015 року рівень інфляції став найбільшим за всю історію незалежної України – 43,3%, як зазначає НБУ внаслідок зниження обмінного курсу гривні, адміністративного підвищення окремих цін і тарифів та внаслідок проведення непопулярних, але необхідних економічних реформ. Саме після такого надзвичайно високого рівня інфляції стратегією монетарної політики НБУ було поставлено завдання знизити рівень інфляції з 43.3% у 2015 році до 12% у 2016 році, та до 5% на кінець 2019 року. На кінець 2016 року рівень інфляції знизився в порівнянні з минулим на 30,9% і становив – 112,4%. Для досягнення такого результату НБУ посилив ефективність монетарної політики, удосконаливши її операційний дизайн та посиливши її підзвітність і прозорість. Наступного 2017 року рівень інфляції становив 113,7% що перевищувало цільовий діапазон НБУ у $8\% \pm 2$ в. п., але вже наступного 2018 року завдяки жорсткій монетарній політиці рівень інфляції дорівнював 109,8% і був найнижчим показником за п'ять років. Що стосується 2019 року, то за 11 місяців рівень інфляції становить 104,3%, що є позитивним моментом на загальний рівень на кінець 2019 року. Підсумовуючи, ми вважаємо, що завдання стратегії НБУ з приводу цінової стабільності за досліджуваний період здійснюється на належному рівні, тим самим здійснюючи позитивний ефект на економіку України.

Також НБУ застосовує режим інфляційного таргетування що передбачає наявність певних елементів:

- публічне оголошення кількісних цілей з інфляції;
- зобов'язання центрального банку досягати інфляційних цілей;
- основний інструмент монетарної політики – ключова процентна ставка;
- гнучкість обмінного курсу;
- чітке і прозоре інформування про мотивацію прийнятих рішень;
- управління інфляційними очікуваннями.

Інфляційне таргетування довело свою ефективність у країнах зі схожими на Україну умовами функціонування. Зокрема, у зниженні інфляції та стабілізації економічного росту, Національний банк використовує режим інфляційного таргетування з метою найкращого сприяння стійкому економічному зростанню України.

Що стосується плаваючого обмінного курсу гривні, то він дозволяє економіці України пристосовуватися до змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі та протистояти негативним впливам. Це означає, що обмінний курс формується під впливом попиту і пропозиції на іноземну валюту. Національний банк не встановлює цілей щодо підтримки обмінного курсу на певному рівні. НБУ не протидіє ринковим чинникам формування обмінного курсу, але проводить валютні інтервенції, щоб згладити надмірну курсову волатильність, накопичити міжнародні резерви та виконати інші стратегічні завдання.

Також НБУ сприяє фінансовій стабільності в державі та протидіє ризикам, які можуть її порушити. Стабільна й ефективна фінансова система, якій довіряють громадяни і бізнес, – необхідна умова для розвитку економіки. Національний банк сприяє фінансовій стабільності, допомагаючи фінансовій системі ефективно виконувати свої функції та бути стійкою до криз. НБУ вживає заходів, щоб звести до мінімуму ризику для всієї фінансової системи та допомагаючи банкам протистояти системним ризикам. НБУ постійно вдосконалює інструментарій для сприяння фінансовій стабільності у країні.

Також одним із основних показників стабільності країни та роботі її центрального банку є достатній рівень забезпечення золотовалютними резервами. Отже, дослідимо динаміку обсягів золотовалютних резервів України за період 2013-2018 рр. у табл. 2.2

Міжнародні (золотовалютні) резерви України (далі – міжнародні резерви) станом на 01.01.2015 становили 7.5 млрд. дол. США, зменшившись за рік на 12.9 млрд. дол. США, або на 63.2%. Зменшення обсягу міжнародних резервів відбулося за рахунок продажу Національним банком України іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України на суму еквівалентну 10.1 млрд.

дол. США, платежів Уряду України з погашення та обслуговування державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті на загальну суму еквівалентну 6.6 млрд. дол. США, в тому числі платежів з погашення зобов'язань перед МВФ на суму еквівалентну 3.8 млрд. дол. США, платежів раніше зарезервованих коштів для НАК «Нафтогаз України» у розмірі 3.1 млрд. дол. США. Основними джерелами поповнення міжнародних резервів у 2014 році були надходження на рахунки Уряду України від міжнародних організацій на суму еквівалентну 5.5 млрд. дол. США, отримання коштів від МВФ за програмою «Стенд-бай» 2014 року на загальну суму еквівалентну 4.6 млрд. дол. США та купівля іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України в обсязі 1.0 млрд. дол. США.

Таблиця 2.2 – Динаміка обсягів золотовалютних резервів України за період 2013-2018 рр., у млн. дол. США

Рік	Розмір золотовалютних резервів	Абсолютне відхилення
2013	20415,71	-
2014	7533,33	-12882,38
2015	13299,99	5766,66
2016	15539,33	2239,34
2017	18808,45	3269,12
2018	20820,43	2011,98

Джерело: розроблено автором за даними [50].

У 2015 році обсяг міжнародних резервів збільшився на 77%, або на 5,8 млрд. дол. США, – до 13,3 млрд. дол. США. Зазначений обсяг покривав 3,4 місяця імпорту і був достатнім для виконання зобов'язань і поточних операцій уряду та Національного банку України. Збільшення обсягу міжнародних резервів відбувалося насамперед за рахунок надходжень від Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних організацій, розміщення державних облігацій України і облігацій зовнішньої державної позики, за операціями своп з іноземними банками та інших факторів. Зокрема було отримано 6,5 млрд. дол.

США від МВФ, 1 млрд. дол. США від Світового банку, розміщено урядові єврооблігації під гарантії уряду США на суму 1 млрд. дол. США, отримано кредити від Європейської комісії на суму 0,9 млрд. дол. США.

Чиста купівля валюти у 2016 році на міжбанківському валютному ринку та отримання третього траншу від Міжнародного валютного фонду в рамках угоди про Механізм розширеного фінансування на суму 1 млрд. дол. США, а також разом із надходженням пов'язаного фінансування дало змогу збільшити обсяг міжнародних резервів до 15,5 млрд. дол. США (або 3,3 місяця імпорту майбутнього періоду) на кінець року. Таким чином, за рік міжнародні резерви збільшилися на 16,8%, або на 2,2 млрд. дол. США.

Міжнародні резерви України збільшилися за 2017 рік на 3,3 млрд. дол. США, або на 21% і на 01 січня 2018 року сягнули максимуму з початку 2014 року – 18,8 млрд. дол. США в еквіваленті. Такий рівень міжнародних резервів за підсумками року перевищив прогноз Національного банку (згідно з Інфляційним звітом за жовтень 2017 року – 18,6 млрд. дол. США в еквіваленті). У цілому обсяг резервів на початок 2018 року покривав 3,4 місяця майбутнього імпорту і був достатнім для виконання зобов'язань України та поточних операцій Кабінету Міністрів України і Національного банку. Основними джерелами поповнення міжнародних резервів 2016 року були чиста купівля Національним банком 1,3 млрд. дол. США під час проведення валютних інтервенцій на тлі сприятливої ситуації на валютному ринку, а також надходження фінансування від Міжнародного валютного фонду на суму близько 1 млрд. дол. США.

Загалом, за 2018 рік міжнародні резерви зросли на 10,6% – з 18,8 млрд. дол. США на кінець 2017 року до 20,8 млрд. дол. США станом на кінець 2018 року. У 2018 році, на відміну від попередніх років, зростання міжнародних резервів зумовлене виключно абсолютним приростом обсягів, оскільки станом на кінець року курс гривні до іноземних валют зміцнився вперше за кілька років. Таке зростання відбулося завдяки купівлі валютних коштів на міжбанківському валютному ринку України та залученню валютних коштів у

межах програм фінансування від МВФ та міжнародних фінансових установ. Зростання міжнародних резервів сприяло збільшенню у 4,6 рази обсягів коштів та депозитів в іноземній валюті та банківських металах. Крім того, зріс на 4,5% обсяг портфеля цінних паперів нерезидентів. Однак авуари в спеціальних правах запозичення становлять незначну частку в міжнародних резервах внаслідок майже повного їх використання у зв'язку з погашенням зобов'язань перед МВФ та сплатою процентів за користування позикою МВФ.

НБУ регулярно оцінює ризики для фінансового сектору та економіки в цілому. Щоб досягнути фінансової стабільності, НБУ застосовує такі підходи:

- проваджує макропруденційну політику;
- підтримує банки як кредитор останньої інстанції;
- сприяє фінансовій стійкості банків, насамперед системно важливих;
- здійснює нагляд (оверсайт) за банками, платіжними системами та системами розрахунків;
- здійснює стрес-тестування банківської системи та найбільших позичальників банків [65].

Макропруденційна політика спрямована на усунення чи обмеження системних ризиків, щоб запобігти кризам або зменшити втрати від них. Реалізуючи макропруденційну політику, Національний банк виявляє й оцінює ризики для фінансової стабільності та вживає заходів, щоб звести їх до мінімуму. Так НБУ сприяє стабільності фінансової системи в цілому.

На відміну від монетарної політики, де існує основна ціль (цінова стабільність) та індикатор для вимірювання основної цілі (переважно індекс споживчих цін), макропруденційна політика, метою якої і є забезпечення фінансової стабільності, значною мірою покладається на якісні (тобто не вимірювані кількісно) цілі й не має єдиних універсальних показників для їх оцінки[63].

Проте існує спектр показників, які допомагають виміряти рівень фінансової стабільності, наприклад частка непрацюючих кредитів в економіці

(рис. 2.2), а також комплексні індикатори, які дозволяють оцінити поточну ситуацію у фінансовому секторі, проте не дають прогнозу подальшого розвитку ситуації наприклад, індекс фінансового стресу.

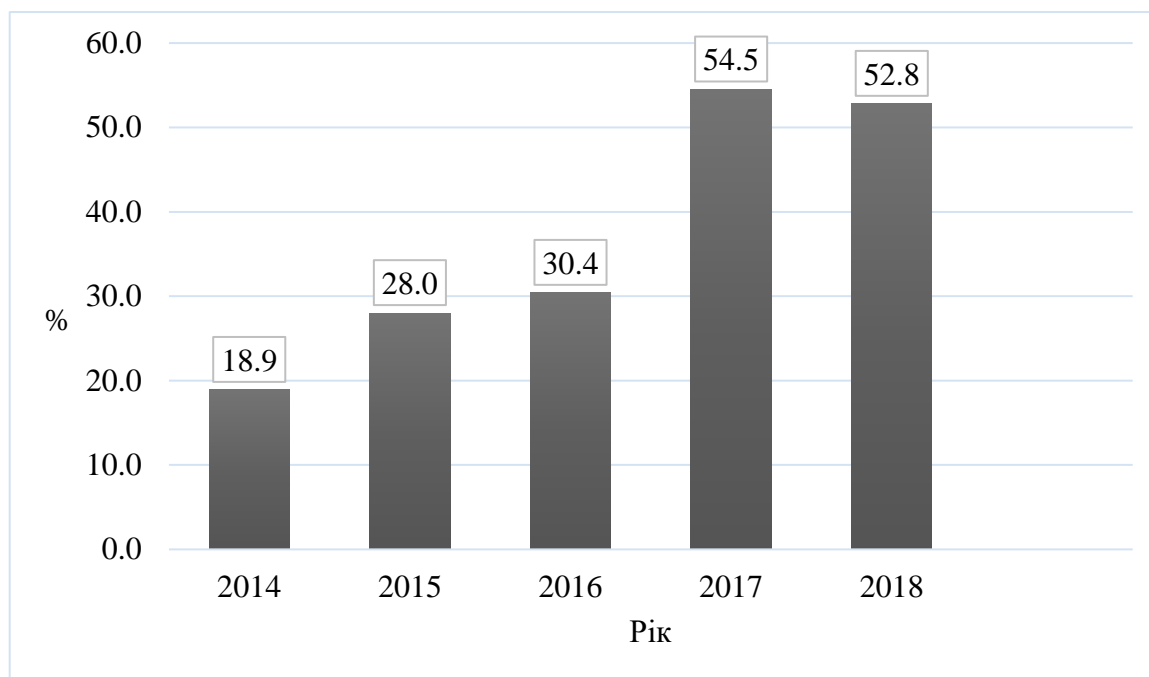

Рисунок 2.2 – Частка непрацюючих кредитів в економіці України за період з 2014-2018 рр. у %

Джерело: Складено автором за даними [74].

Що стосується частки непрацюючих кредитів за звітний період, то їх рівень постійно змінювався. Протягом тривалого часу показник тримався на позначці вище 52,8%. Загалом 2/3 частина непрацюючих кредитів припадає на державні банки, ці кредити сформувались багато років тому та досі залишаються на балансах, що значно впливає на негативну картину в цілому. Проте з в 2019 році вперше за останні роки обсяг проблемних кредитів знизився нижче рівня 50% і на 30 вересня становить 48,9%.

Як зазначає НБУ, покращення кредитних портфелів відбулося завдяки зростанню нового роздрібного кредитування (на близько 30% р/р) що покращило якість роздрібного портфеля: за 8 місяців 2019 частка непрацюючих кредитів у цьому сегменті зменшилася на 6,55 в.п. до 39,5%. Ще одним

фактором покращення стала значна реструктуризація кредитного портфеля держбанками на суму більше 30 млрд. грн. за рахунок механізму добровільної фінреструктуризації, що дозволило держбанкам (без ПриватБанку) з початку року знизити рівень NPL з 55% до 49%. Якість загального кредитного портфеля підвищилася майже в усіх групах банків. Найвідчутніше – у приватних та іноземних фінустановах (без банків з російським капіталом) до 20,2%. Найбільші п'ять іноземних банків мають частку непрацюючих кредитів лише 13% [22].

Індекс фінансового стресу вимірює рівень напруги фінансової системи і надає комплексну кількісну оцінку її стану, я якому поріг становить від 0 до 1. Динаміка з 2014-2018 рр. зображено на рисунку 2.3.

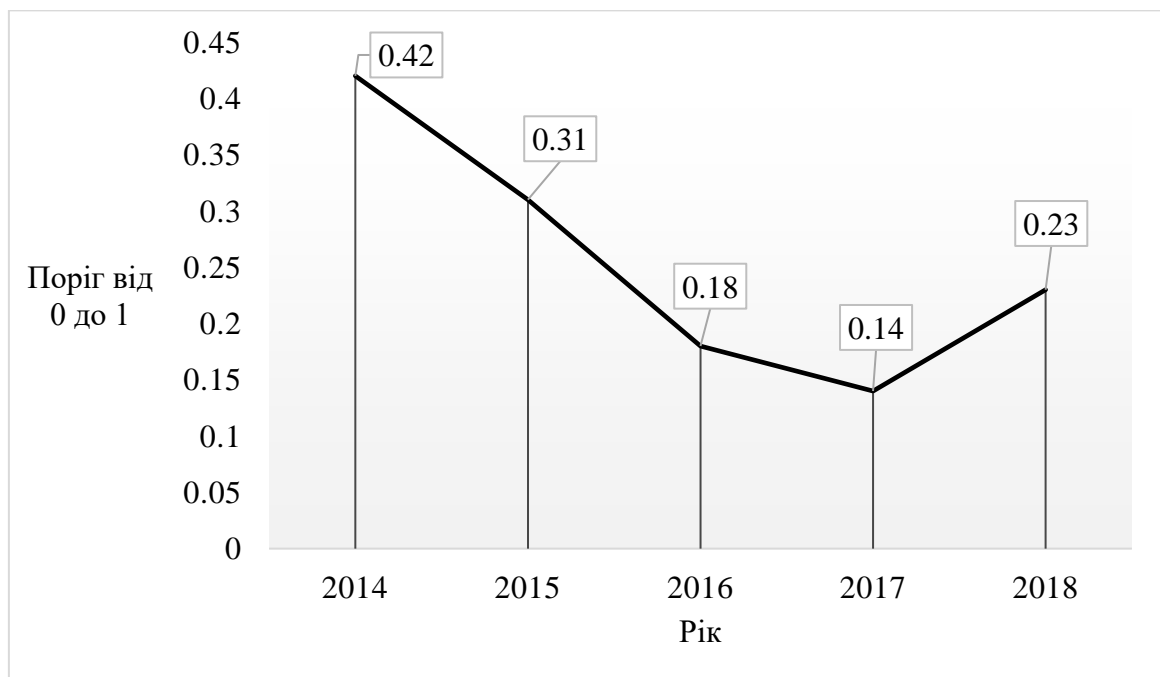

Рисунок 2.3 – Індекс фінансового стресу в Україні з 2014-2018 рр.

Джерело: Складено автором за даними [63].

З 2014 по 2017 рік індекс фінансового стресу зменшувався, різниця між цими роками становила 0,28, що було позитивним моментом. У 2018 році відбулося невелике зростання індексу до 0,23. Як зазначає НБУ основним фактором цього став субіндекс банківського сектору. Його підвищення було

зумовлене скороченням обсягів ліквідних активів у банків та волатильністю коштів населення на банківських рахунках. Також НБУ зазначає що станом на 10 травня 2019 року індекс фінансового стресу – знизився і наблизився до значень, що були зафіксовані після кризи 2008–2009 років.

Отже, частка непрацюючих кредитів та індекс фінансового стресу в Україні за останніми даними мають не погані результати, тим самим покращуючи загальний стан фінансової стабільності.

Національний банк також зменшує ризики фінансової системи, зобов'язуючи банки:

- накопичувати додаткові запаси капіталу в періоди стрімкого збільшення кредитування;
- обмежувати надмірне зростання кредиту в цілому чи його окремих видів;
- мати достатній запас ліквідності на випадок відтоку коштів;
- виконувати додаткові вимоги, коли банк стає системно важливим.

Отже, на нашу думку, з проведеного дослідження можна сказати що фінансова стабільність в Україні поступово прямує в сторону покращення, завдяки правильній, систематизованій та націленій роботі НБУ.

НБУ здійснює нагляд і регулювання банків для сприяння безпеці та фінансової стабільності банківської системи України. Банківський нагляд надає клієнтам, вкладникам, кредиторам і позичальникам упевненість у тому, що банки стабільно працюють, своєчасно та повністю виконують зобов'язання. НБУ здійснює нагляд і регулювання усіх банків України та їхніх підрозділів за кордоном, іноземних банків в Україні та інших організацій і громадян у частині дотримання Закону України «Про банки і банківську діяльність»[61]. Динаміка кількості банків зображена на рис. 2.4

Як видно з рис. 2.4 загальна кількість банків постійно зменшувалась, це стосується й банків з іноземним капіталом, які тільки у 2017 році зберегли свою кількість незмінною в порівнянні з минулим роком.

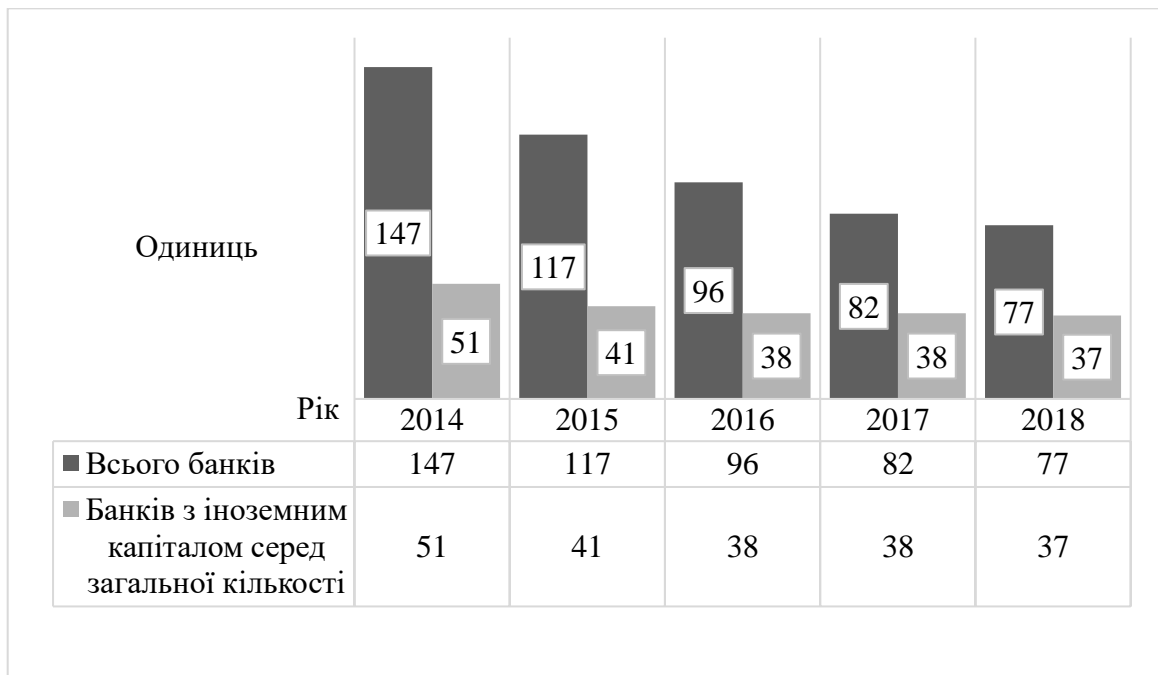

Рисунок 2.4 – Динаміка загальної кількості банків в Україні та з них з іноземним капіталом за період з 2014-2018 рр.

Джерело: складено автором за даними [49].

Найбільша зміна в порівнянні з минулим роком відбулася на початок звітного періоду у 2015 році, коли загальна кількість банків зменшилась на 30 банківських структур, й на 10 з іноземним капіталом. Головною причиною такого зменшення є те, що НБУ мав мету на очищення банківського сектору, що супроводжувалось виведенням недобросовісних учасників. Були відкликані ліцензії банківської діяльності та відбулося ініціювання процедур ліквідації банків. Наступного року кількість банків зменшилась на 21. Як зазначає НБУ, 9 банків через незадовільний фінансовий стан, а ще 12 внаслідок причин нефінансового характеру. У 2017 році кількість діючих банків становила 82, що на 14 одиниць менше ніж в минулому році. Серед них чотири банки реорганізувалися в фінансові компанії, один банк приєднався до іншого. Також за даними НБУ ще чотири банки припинили свою діяльність – за невиконання планів капіталізації, три банки – за недотримання мінімальних вимог капіталу, один – за недостатність коштів для виконання зобов'язань перед кредиторами, та ще один – через непрозору структуру власності. За 2018 рік кількість

діючих банків в Україні проти 2017 року зменшилась на п'ять установ, серед них два банки – реорганізувалися у фінансові компанії, два банки – приєдналися до інших за спрощеною процедурою, один банк – визнано неплатоспроможним.

Отже, проаналізувавши дані, ми вважаємо що протягом останніх п'яти років зменшення кількості банків відбулося внаслідок діяльності НБУ, за для підвищення прозорості та ліквідування недобросовісних банківських установ. На нашу думку, це є позитивним результатом для всього банківського сектору України.

Також НБУ підтримує рух економіки України до безготівкових розрахунків і сприяє розвитку платіжної інфраструктури. Безготівкові розрахунки швидкий, зручний та безпечний спосіб оплатити товари та послуги [63].

Ще одним важливим завданням НБУ є друкування української гривні та карбування українських монет. Серед останніх новин є знецінення монет номіналом 1, 2, 5 копійок та їх виведення з обігу, та поступове виведення монет номіналом в 10 копійок. Також вперше в історії України НБУ випустив банкноту номіналом у 1000 грн., а в 2019 році в обіг буде випущена монета номіналом в 5 грн.

2.2 Співпраця Національного банку України з міжнародними валютно-кредитними організаціями

Україна як і багато інших країн світу, співпрацює з різними міжнародними фінансовими організаціями. Деякі міжнародні фінансові організації (МФО) надають допомогу країнам у вигляді кредитів під відсотки інші займаються фінансуванням певних інвестиційних проектів у державному або приватному секторах та стимулюють процеси розбудови нових об'єктів та модернізації вже існуючих. Така співпраця для країн надає можливості для

вирішення різного роду проблем, у соціальних та економічних сферах, в створенні та розвитку певних проектів.

Одними з таких міжнародних фінансових організацій з якими співпрацює наша держава, є Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світовий Банк. Україна почала співпрацювати з МВФ, ЄБРР та Світовим Банком у 1992 році, взаємодіючи між собою вже майже сімнадцять років.

Найбільшим кредитором України з-поміж міжнародних фінансових організацій є саме МВФ. Розпорядником фінансових ресурсів, наданих МВФ, є НБУ. Кредити МВФ надаються Україні у разі виконання українською стороною низки критеріїв ефективності, зокрема: дотримання рівня чистих міжнародних резервів НБУ, відповідних монетарних показників та дефіциту бюджету, досягнення макроекономічної стабільності розвитку, проведення реформ у економічній та політичній сферах тощо [76].

Україна співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалось переважно в рамках реалізації 8 спільних програм – STF (системна трансформаційна позика), «Stand-By» (стабілізаційна позика), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний «Stand-By»[46].

За роки співпраці (з 1994-2019) МВФ Україна отримала 32,9 млрд. дол., з них 14,48 млрд. дол. припадає на період з 2014-2018 рр. Розглянемо детальніше динаміку видачі кредитів на рис 2.5

Отже, за даними рис. 2.5 видно, що найбільше МВФ видав кредитів у 2014 році та 2015 році, ці кредити були отримані по два транші за рік. У 2014 році загальна сума кредитів була 4,4 млрд. дол, у 2015 – 6,7 млрд. дол. У наступних роках було видано по одному траншу, і за три роки загальна сума по виданим кредитам становила 3,38 млрд. дол. З 2014 року процентна ставка за кредитом від МВФ для України становить 3% річних.

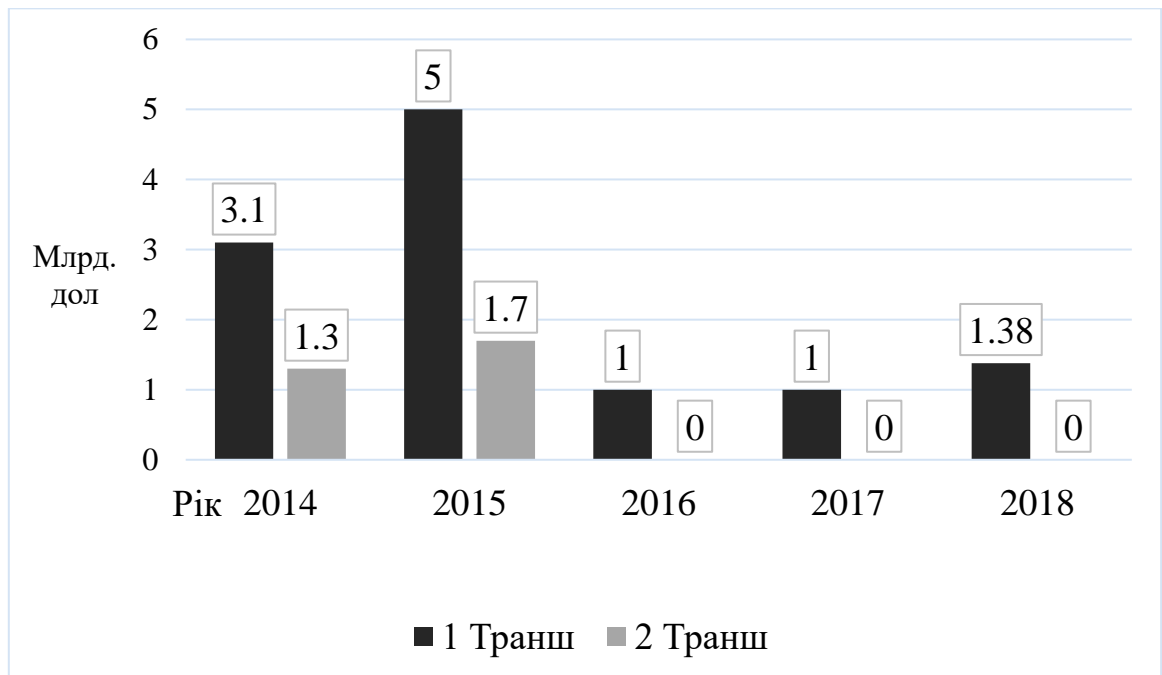

Рисунок 2.5 – Динаміка виданих МВФ кредитів Україні за період 2014-2018 рр.
у млрд. грн.

Джерело: Складено автором за даними [47], [90].

Розглянемо для яких цілей ці кредити були надані:

2014-2017 роки: 30 квітня 2014 року, – після завершення Революції гідності та приходу до влади в Україні нового Уряду та виконання попередніх умов, Рада директорів МВФ ухвалила надання Україні нової позики Stand-by загальним обсягом близько 16,5 млрд. дол. США. В рамках цієї програми Україна отримала два транші обсягом близько 3,1 млрд. дол. та близько 1,3 млрд. дол., але влітку 2014 року макроекономічні показники, закладені у програму, було значно відкореговано через розгортання в Україні масштабної економічної кризи на фоні російської агресії на сході країни.

З огляду на це, на запит українського Уряду, вже 11 березня 2015 року МВФ ухвалив заміну програми Stand-by на нову, чотирирічну програму «Механізм Розширеного Фінансування» (Extended Fund Facility). Перший транш обсягом близько 5 млрд. дол. США за програмою було отримано одразу після її ухвалення. Надання другого траншу обсягом 1,7 млрд. дол. було

ухвалено Радою директорів МВФ 31 липня 2015 року, і повністю було спрямовано на поповнення резервів Національного банку України[47].

Після довгої перерви, 14 вересня 2016 року Радою Директорів МВФ було затверджено другий перегляд спільної з МВФ програми EFF. Відповідно до цього рішення було виділено третій за програмою транш у розмірі 1 млрд. дол., кошти були спрямовані на поповнення резервів НБУ.

3 квітня 2017 року Радою Директорів МВФ було затверджено третій перегляд спільної з МВФ програми EFF та виділено четвертий за програмою транш у розмірі близько 1 млрд. дол., який 5 квітня було також спрямовано на поповнення резервів НБУ.

2018-2019 роки: Беручи до уваги, що програма EFF була розрахована на 4 роки і термін її дії закінчувався в березні 2019 року, а також враховуючи президентські та парламентські вибори в Україні у 2019 році, актуальність продовження реалізації спільних з МВФ програм зберігається на надзвичайно високому рівні. З огляду на це, 19 жовтня 2018 року між Україною та МВФ було досягнуто згоди щодо започаткування нової спільної з Міжнародним валютним фондом програми Stand-by тривалістю 14 місяців та обсягом 3,9 млрд. дол., яка замінила програму EFF, схвалену у березні 2015 року. Програма Stand-by 2018 року направлена на збереження фіскальної консолідації та зменшення інфляції, а також на реформи, спрямовані на зміцнення податкового адміністрування, фінансового та енергетичного секторів.

05 грудня 2018 року Україна направила лист про наміри Уряду України і Національного банку України до Міжнародного валютного фонду та Меморандум про економічну та фінансову політику з метою започаткування нової програми Stand-by.

18 грудня 2018 року Рада виконавчих директорів МВФ схвалила відповідну програму для України та прийняла рішення про виділення Україні першого траншу за програмою у розмірі близько 1,38 млрд. дол. [46].

Першочерговими умовами для надання траншу Україні від МВФ були: 1) Ухвалення закону про створення Антикорупційного суду, що відповідатиме

рекомендаціям Венеційської комісії та РЄ; 2) Затвердження автоматичного коригування газових тарифів до ринкового рівня. Подальшою умовою стало: Скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель [76].

Отже, основним напрямом використання кредитів виданих МВФ було надання кредитів Міністерству фінансів України для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів. Формування, у тому числі, завдяки позикам МВФ, валютних резервів НБУ, дозволило підтримувати стабільність національної валюти, успішно провести грошову реформу, ввести з часом повну конвертованість гривні за поточними операціями [53].

Також одним з найбільших кредиторів для України є Європейський банк реконструкції та розвитку. ЄБРР працює лише на комерційних засадах. Банк надає тільки цільові кредити під конкретні проекти приватним і державним структурам на потреби розвитку економіки. Україна співпрацює з ЄБРР також вже приблизно 17 років, за які було домовлено про 447 проектів на загальну суму фінансування у 16,203 млн. дол.

ЄБРР був і залишається одним із провідних інвесторів в Україну, який надає значну підтримку економічним реформам в країні та вкладення якого мають комплексний характер. З метою забезпечення стабільності банківської системи Національний банк України активно співпрацював з ЄБРР шляхом залучення допомоги ЄБРР для вдосконалення процесів реструктуризації банків, аналізу результатів діагностичних звітів банків та розробки необхідних законодавчих та нормативних положень [45].

У рамках реалізації спільних намірів щодо розвитку в Україні ринків капіталу Національний банк України разом з Міністерством фінансів України та ЄБРР співпрацювали в 2014 році при підготовці Меморандуму про взаєморозуміння, який визначатиме напрями співпраці для розвитку місцевого ринку капіталу в Україні та заходи, які будуть підтримані з допомогою ЄБРР [65].

З 2014-2018 рр. кількість профінансованих проектів становила 144, на загальну суму 4,52 млн. дол., динаміка фінансування та кількості проектів зображено на рис. 2.6 [70].

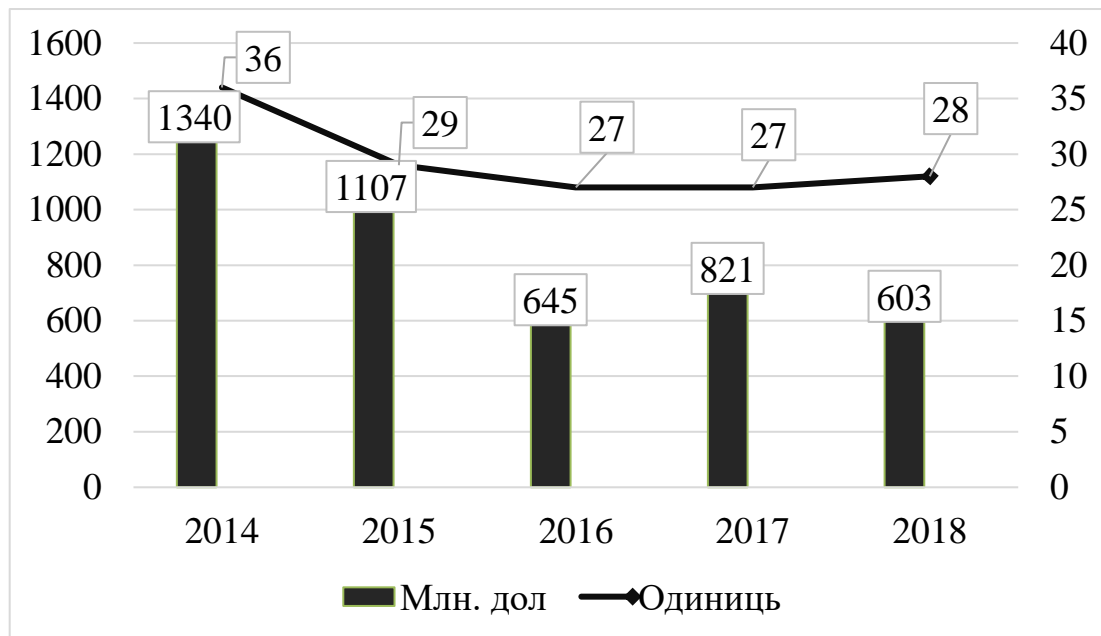

Рисунок 2.6 – Динаміка фінансування та кількості проектів ЄБРР в Україні за 2014-2018 рр.

Джерело: Складено автором за даними [87].

Як видно з рисунку 2.8 найбільше було інвестовано у 2014 році, цього ж року і було прийнято і найбільше проектів. Наступного року кількість прийнятих проектів зменшилась на сім, а сума виділених інвестицій на 2330 млн. дол. У 2016 році відбулося значне падіння кількості виділених коштів на 462 млн. дол., при цьому було прийнято 27 проектів. Серед причин зменшення фінансування – розчарування у ефективності реформ, які впроваджуються урядом України та відсутність у країні прозорої системи відстежування за використанням коштів і неможливість оцінити ефективність їх використання, що, звичайно, підвищує ризикованість вкладення на надання коштів для інвесторів та кредиторів [70].

У 2017 році відбулося зростання на 176 млн. дол., інвестовано було у 27 нових проектів. Збільшення вкладів було спричинено зростанням масштабності

проектних заявок, наданих від України, що розроблювалися великими державними та приватними підприємствами в основному з метою оновлення основних фондів та збільшення оборотних капіталів[73].

Також зараз здійснюється фінансування 191 активного проекту на суму 4,91 млн. дол., (рис 2.7) серед яких залучених приватним сектором – 47%.

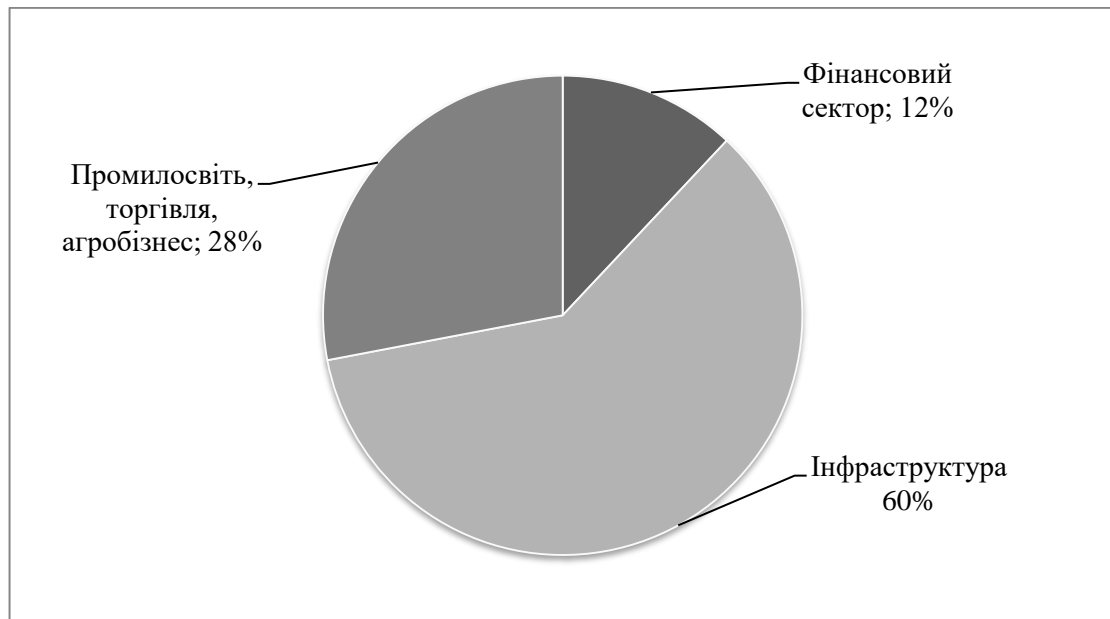

Рисунок 2.7 – Фінансування поточних проектів ЄБРР за секторами економіки у %

Складено: Автором за даними [87].

Як видно з рисунку 2.7 найбільше коштів на фінансування йде у сектор в промисловості, торгівлі та агробізнесі – 60% і становить 2965 млн. дол. Наступна частка припадає на сектор інфраструктури – 28% і становить 1370 млн. дол. Найменше фінансується саме фінансовий сектор – 12% що становить 567 млн. дол.

Отже, Україна тісно співпрацює з міжнародною фінансовою організацією ЄБРР яка вкладає значні кошти на розвиток різного роду проектів. Окремо, потрібно відмітити фінансову допомогу ЄБРР у розвитку фінансового сектору, та спільні проекти з Національним Банком України що позитивно впливає на банківської системи в цілому.

Також Україна співпрацює зі Світовим Банком з 1993 року. Співробітництво зі Світовим банком є одним із дієвих механізмів, що допомагає Україні впроваджувати структурні реформи та залучати пільгові кредитні ресурси в її економіку[46].

Взаємодія Національного банку України зі Світовим банком у 2014 році відбувалась у рамках Стратегії партнерства між Україною та Світовим банком на 2012–2016 роки, зокрема в частині взаємодії з метою розвитку фінансового сектору України. Національний банк України спільно з Урядом України розробляли з підготовки спільного з Світовим банком проекту «Перша позика на політику розвитку фінансового сектору», зокрема щодо підвищення платоспроможності банківської системи, зміцнення правової та інституційної основи для підвищення стійкості та ефективності банківської системи, посилення спроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо врегулювання неплатоспроможних банків[72].

За підсумками роботи з підготовки даного проекту Україна у вересні 2014 року отримала 500 млн. дол. США, які було спрямовано на фінансування загального фонду Державного бюджету України.

Після завершення підготовки вказаного проекту Україна та Світовий банк відразу розпочали розробку підготовчих заходів нового проекту Друга позика на політику розвитку фінансового сектору». Національний банк України забезпечував виконання у 2014 році передбачених проектом заходів для успішної його підготовки, що також дозволить Україні отримати для підтримки Державного бюджету 500 млн. дол. США. Крім того протягом 2014 року Національний банк України для належної підготовки вказаних проектів залучав експертну та технічну допомогу Світового банку [70].

Отже, Україна тісно співпрацює з такими міжнародними фінансовими організаціями як Міжнародний Валютний Фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку та Світовим Банком за для покращення діяльності фінансового сектору, забезпечення стабільності та прозорості банківської системи України.

2.3 Аналіз діяльності комерційних банків України

У системі фінансових посередників головна роль належить комерційним банкам, які пов'язують грошовими потоками усі сфери економіки – промисловість і торгівлю, сільське господарство і домашні господарства. Банківські установи є основою господарського механізму країни, що зумовлено їхнім призначенням та специфікою діяльності. Банки не тільки обслуговують платіжний оборот держави, але і виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів і перетворення їх у позиковий капітал [5, с. 214].

Перш ніж оцінити прибутковість банківської системи в цілому варто визначити ресурсну базу щодо залучення коштів від населення та юридичних осіб вибіркою банків за найбільшими обсягами депозитних операцій. Тож, дослідимо динаміку депозитного портфеля вибірки найбільших банків України за пасивами за період 2014-2018 рр. у табл. 2.3

Таблиця 2.3 – Динаміка депозитного портфеля вибірки найбільших банків України за пасивами за період 2014-2018 рр., у млн. грн.

Банк	Показник/Рік	2014	2015	2016	2017	2018
Альфа-Банк	Депозити юридичних осіб	7540	12929	13661	18290	20446
	Депозити фізичних осіб	10520	12314	17834	23609	32040
Укрсиббанк	Депозити юридичних осіб	1440	8819	7806	3025	4033
	Депозити фізичних осіб	3913	3664	2264	1616	1438
Райффайзен Банк	Депозити юридичних осіб	16075	24220	27738	32956	37404
	Депозити фізичних осіб	13603	15659	16365	19315	20955
Ощадбанк	Депозити юридичних осіб	19124	40379	76423	63081	58459
	Депозити фізичних осіб	37084	53874	69163	87070	95557
Приватбанк	Депозити юридичних осіб	14964	17105	14675	12797	11385
	Депозити фізичних осіб	91080	111773	119519	119476	109778

Джерело: розроблено автором за даними [25]-[38].

Аналізуючи дані таблиці 2.3 потрібно відзначити наступні чинники зміни динаміки депозитного портфеля вибірки найбільших банків України за пасивами за період 2014-2018 рр.:

– лише два банки із обраної вибірки показували стабільний приріст депозитних надходжень за аналізований період, а саме це Альфа-Банк та Райффайзен Банк. Приріст за аналізований період склав у Альфа-банку 12,9 та 21,5 млрд. грн., а у Райффайзен Банку 21,3 та 7,3 млрд. грн. за вкладками юридичних та фізичних осіб відповідно у 2018 році порівняно з 2014 роком;

– Укрсиббанк зменшив депозитний портфель фізичних осіб більш як на 2,4 млрд. грн. провокуючи клієнтів зменшеною депозитною ставкою, так як формується орієнтація на корпоративний сектор кредитування та залучення коштів, то можна бачити, що пропорційно на 2,6 млрд. грн. збільшився потік вкладів юридичних осіб. Це формує ресурсну базу для кредитування того ж сегменту малого та середнього бізнесу та несе більшу маржинальну вигоду банку, що продукує більший прибуток;

– Ощадбанк як головний депозитний банк країни утримує найбільший депозитний портфель юридичних осіб, таким чином станом на кінець 2018 року банк має у пасивах 58,4 млрд. грн., що формується за рахунок депозитів комунальних підприємств, казначейських рахунків та організацій управління будинками, через продукування державних кредитних програм утеплення. До 2016 року саме Ощадбанк був монополістом у таких програмах кредитування, проте зараз з'явився конкуруючий банк в особі ПриватБанку, що на правах державного також приваблює клієнтів такого сегменту, про що вказує зменшення в 2017 та 2018 роках на 13,3 та 4,6 млрд. грн. відповідно депозитів юридичних осіб. Проте стабільність та непохитність від зовнішніх ризиків продукує за аналізований період постійний ріст вкладів фізичних осіб. Таким чином станом на кінець 2018 року порівняно з 2014 роком такі депозити збільшилися в обсягах на 58,5 млрд. грн., та складають 95,5 млрд. грн.;

– досліджуючи показники динаміки обсягів депозитного портфеля ПриватБанку, можна визначити, що починаючи з 2016 року спостерігається

зменшення частки залучених коштів як від юридичних так і від фізичних осіб, у зв'язку з нестабільним рівнем довіри до банку. Таким чином, банк втрачав у вкладах починаючи з 2016 року, таким чином депозити юридичних осіб за досліджуваний період зменшилися на 3,5 млрд. грн., у той час, як вкладення фізичних приватних осіб збільшилися попри низхідну тенденцію попередніх років, та показали рекордний для України портфель у 109,7 млрд. грн., що на 18,6 млрд. грн. більший ніж у 2014 році. ПриватБанк має надпотужну ресурсну базу та повернувся на лідерські позиції у банківському секторі. Перехід до державної форми власності вже почав давати людям впевненість у не повторенні подій 2016 року та надійність у Фонді гарантування вкладів.

Отже, банківська система пережила перезапущ та громадяни України отримали після нього стабільні та потужні банківські установи. Продовжується боротьба за клієнтські ресурси між банками, проте більшість клієнтів з недовірою відносяться до депозитних операцій. Лідерські позиції все ще займають державні банки, проте стабільністю, за досліджуваний період, виділяються саме приватизовані з іноземною часткою капіталу.

Дослідивши ресурсну базу залучених коштів найбільших банків України, варто оцінити частину активів цих банків, котрі продукують дохід, а саме – кредитний портфель. Отже, проаналізуємо динаміку кредитного портфеля вибірки найбільших банків України за активами за період 2014-2018 рр. у табл. 2.4

Таблиця 2.4 – Динаміка кредитного портфеля до вирахування резервів вибірки найбільших банків України за активами за період 2014-2018 рр., у млн. грн.

Банк	Показник/Рік	2014	2015	2016	2017	2018
Альфа-Банк	Кредити юридичним особам	23176	30503	28143	25720	25677
	Кредити фізичним особам	6572	6544	6895	11465	15940
Укрсиббанк	Кредити юридичним особам	8223	14949	18418	20225	20986
	Кредити фізичним особам	8820	9809	9054	8343	6721

Продовження Таблиці 2.4

Райффайзен Банк	Кредити юридичним особам	34880	36366	37718	36930	44935
	Кредити фізичним особам	16643	20707	16447	7825	6898
Ощадбанк	Кредити юридичним особам	89312	103249	110456	121082	118689
	Кредити фізичним особам	4947	5561	6804	7047	8944
Приватбанк	Кредити юридичним особам	153250	191345	196578	193322	227652
	Кредити фізичним особам	30385	32788	31345	43859	64284

Джерело: розроблено автором за даними [25]-[38].

Досліджуючи дані таблиці 2.4 варто відзначити наступні відмінні фактори щодо динаміки кредитного портфеля вибірки найбільших банків України за активами за період 2014-2018 рр.:

– виділяється низхідна тенденція щодо кредитів наданих юридичним особам у Альфа-Банку, а саме за досліджуваний період з року в рік цей показник зменшувався та станом на кінець 2018 року склав 25,67 млрд. грн. порівняно з показником 2014 року (на 2,5 млрд. грн.). Проте, інакшого розвитку набуло споживче кредитування фізичних осіб, про що вказує зростання частки таких кредитів, так що станом на кінець 2018 року показник становив 15,94 млрд. грн. порівняно з початковими 6,57 млрд. грн. кредитного портфеля у 2014 році. Варто відзначити, що максимального зростання кредитів фізичним особам, та спаду показника кредитів юридичним особам спостерігалось саме у період до капіталізації українських банків – 2016 році. Тобто, банк перейшов на політику короткострокового кредитування фізичних осіб, на зміну надризикованим операціям з кредитування бізнесу;

– Укрсиббанк, на відміну від Альфа-Банку, демонструє політику переорієнтації на бізнес-сектор, а саме до 2018 року було збільшено кредитний портфель банку заборгованостей юридичних осіб до майже 21 млрд. грн. порівняно з 8,2 млрд. грн. у 2014 році (приріст склав 12,8 млрд. грн.). Відповідно, портфель споживчого кредитування зменшився за досліджуваний

період на 2,1 млрд. грн., та становить станом на кінець 2018 року 6,7 млрд. грн. Якщо у 2015 порівняно з 2014 відбувся приріст по усіх статтях кредитно-інвестиційного портфеля, то 2016 року у період кризи та шок-тестування НБУ усієї банківської системи, Укрсиббанк обрав напрямок розвитку корпоративного кредитування та дотримується його до сьогодні;

– Райффайзен Банк Аваль застосував ідею Укрсиббанку та почав нарощувати саме корпоративний кредитний портфель, надаючи своїм клієнтам привабливі процентні ставки та мінімізуючи комісійні винагороди по кредитуванню клієнтів малого та середнього бізнесу. За аналізований період корпоративний портфель кредитної заборгованості клієнтів збільшився на 10 млрд. грн., у той час як споживче кредитування зменшилося на 9,7 млрд. грн., та становить у 2018 році: кредити юридичним особам – 44,9 млрд. грн., кредити фізичним особам – 6,9 млрд. грн.;

– порівняно з нестабільністю всіх банків України за аналізований період Ощадбанк утримував стандартні стабільні позиції державного банку, та збільшував приріст усіх сегментів кредитування за аналізований період окрім 2018 року, коли портфель кредитів юридичним особам зменшився на 2,4 млрд. грн. Загалом через свою стабільність Ощадбанк був лише у виграшному положенні після стрес-тестування, так як більшість клієнтів через можливість втрати коштів обрали банк, котрий гарантує стабільність державою. Таким чином, Ощадбанк збільшив власний кредитний портфель наступним чином: кредити юридичним особам станом на 2018 рік склали – 118,7 млрд. грн., що на 29,4 млрд. більше ніж на початок аналізованого періоду у 2014 році; кредити фізичним особам збільшувалися за увесь аналізований період та склали станом на кінець 2018 року – 8,9 млрд. грн., тобто за 5 років такий кредитний портфель збільшився майже у двічі, що безперечно позитивна прогресуюча тенденція для ощадного банку України;

– досліджуючи показники динаміки кредитного портфеля ПриватБанку можна визначити, що починаючи з 2016 року спостерігається збільшення частки кредитних заборгованостей юридичних осіб, ще пов'язано зі зміною

процесу отримання кредиту для суб'єктів підприємництва. Банк спростив процедуру до мінімального втручання людського ресурсу, та оптимізував усе таким чином, що клієнту достатньо натиснути одну кнопку для того, щоб викликати спеціаліста до себе в офіс та вже з ним безпосередньо формувати пакет документів для оформлення угоди, за всіх інших рівних умов. Загалом, кредитний портфель збільшувався за аналізований період. Найбільше зрушення відбулося у 2018 році порівняно з 2017, коли кредити юридичним особам збільшилися до 227,6 млрд. грн. порівняно з 193,3 млрд. грн. попереднього періоду, та збільшення на 20,4 млрд. грн. портфеля кредитної заборгованості фізичних осіб, а саме до 64,3 млрд. грн. Збільшення саме портфеля кредитного портфеля складеного з заборгованостей фізичних осіб пов'язане з введенням функції збільшення кредитного ліміту в Приват24 та створенням сайту limit.pb.ua, за допомогою якого можна надати в банк додаткову інформацію про клієнта, що підвищити шанси збільшення кредитного ліміту.

В цілому, основною тенденцією банків за досліджуваний період було обрати правильний шлях розвитку після виходу із кризового становища. Проте, саме Ощадбанк та націоналізований ПриватБанк змогли втримати лідерські позиції в усіх сферах кредитування та продовжують створювати нові вигідні продукти для задоволення клієнтів.

Важливим є те, що від діяльності комерційних банків залежить загальний стан фінансового сектору і банківської системи в цілому. Протягом останніх років більшість комерційних банків були збитковими, що і знайшло відображення на загальному результаті. Останній раз з 2013 по 2017 роки прибуток банківської системи був лише у 2013 році і складав 1,4 млрд. грн. (рис. 2.8).

Падіння в 2014 році до збиткових 33,1 млрд. грн. в основному було сформовано банками I групи (державні банки), що кредитували масштабні проекти та понесли значні втрати від окупації АР Крим та ситуації на сході України. У 2015 році як зазначає НБУ основною причиною збитків стало суттєве зростання відрахувань у резерви, які порівняно з 2014 роком зросли у

півтора рази і становили 114,5 млрд. грн. (43,1% від усіх витрат) протягом 2015 року.

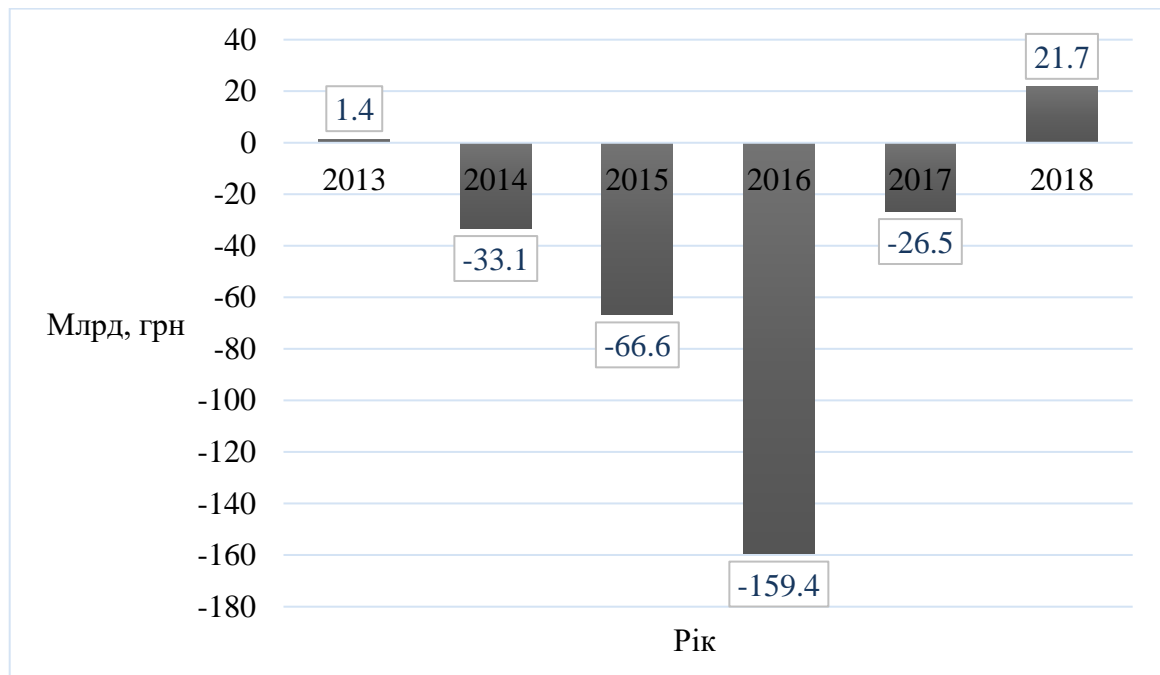

Рисунок 2.8 – Динаміка прибутковості (збитковості) банків України з 2013-2018 рр. у млрд. грн.

Джерело: Складено автором за даними [59].

У 2016 рік попри історично найбільший загальний збиток у – 159,4 млрд. грн., за даними НБУ банківський сектор демонструє поступову тенденцію до відновлення. У цілому за підсумками 2016 року з 96 платоспроможних банків станом на 01 січня 2017 року 63 банки отримали прибуток в обсязі 10,8 млрд. грн., а збитки стали результатом деформування резервів після стрес-тестів і на 80% сформовані одним банком – Приватбанком. 2017 рік завершився збитком банківського сектора у 26,5 млрд. грн., кількість збиткових банків скоротилась в порівнянні з 2015 роком майже вдвічі – з 33 до 18 установ, а збиток був сформований через значні обсяги відрахувань у резерви. Найбільш збитковим банком був Приватбанк.

2018 рік став для банківської системи початком відновлення позитивної прибуткової діяльності. Як зазначає НБУ у 2018 році фінансовий сектор

отримав рекордний за понад десятиріччя чистий прибуток – 21,7 млрд. грн., який чи не вперше можна назвати справжнім, а не «намальованим» через не відображення банками реальних резервів під активні операції у звітності. З 77 платоспроможних на 1 січня банків 64 банки були прибутковими та отримали чистий прибуток 34,4 млрд. грн., що перекрыло збитки 13 банків на 12,7 млрд. грн. Кількість збиткових фінансових установ, якщо порівняти з 2017 роком, скоротилася з 18 до 13. Цьому сприяло скорочення обсягу відрахувань до резервів удвічі та нарощування чистих процентного та комісійного доходу більше ніж на третину.

Економічні нормативи встановлені НБУ для регулювання банківської системи та моніторингу діяльності банківської системи. Розглянемо економічні нормативи діяльності банків (Н1, Н2, Н4, Н5,Н6) у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Значення економічних нормативів (Н1, Н2, Н4, Н5,Н6)

Норматив		За станом на:				
		2014	2015	2016	2017	2018
Н1	Регулятивний капітал (млн. грн.)	188 948,9	129 816,9	109 653,6	115 817,6	126 116,7
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	15,60	12,31	12,69	16,10	16,18
Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	57,13	78,73	60,79	55,55	68,66
Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	79,91	79,98	102,14	108,08	99,12
Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52

Джерело: Складено автором за даними [55].

Проаналізувавши дані таблиці 2.5 можна зробити такі висновки:

– Норматив Н1 «Регулятивний капітал» який встановлений чинним законодавством повинен становити не менше ніж 550 млн. грн. був дотриманий за весь аналізований період[10]. Якщо дивитись на зменшення показників у порівнянні з 2014 роком, то це пов'язано зі значним зменшення банків в Україні.

– Норматив Н2 «Норматив достатності» показує вміння банку вчасно та в повному обсязі розраховуватись зі своїми обов'язками і повинен становити не менше 10 %[10]. Як видно протягом п'яти років норматив був дотриманий. Також можна відмити зростаючу тенденцію, з 2015 року показний Н2 постійно зростає.

– Норматив Н4 «Норматив миттєвої ліквідності» характеризує мінімальний обсяг високоліквідних активів, необхідних для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня і повинен становити не менше 20 %[10]. За даними таблиці протягом 2014-2018 рр. норматив був виконаний, а показники є досить високими, що свідчить про вміння банків швидко виконувати свої обов'язки протягом одного дня.

– Норматив Н5 «Норматив поточної ліквідності» характеризує мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця і повинен становити не менше 40 % [10]. Протягом п'яти років норматив був виконаний, найменшим показний був у 2014 році і становив 79,91%, а найбільшим у 2017 – 108,08%. Такі показники свідчать про високий рівень активів у банках за для виконання своїх обов'язків.

– Норматив Н6 «Норматив короткострокової ліквідності» визначає мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року і повинен становити не менше 60 %. [10]. Ще один показний ліквідності, який був виконаний на протязі аналізованого періоду, і теж має досить високі результати.

Розглянемо наступні економічні нормативи діяльності банків (Н7, Н8, Н9, Н11, Н12) у табл. 2.6

Таблиця 2.6 – Значення економічних нормативів (Н7, Н8, Н9, Н11, Н12) по системі банків України за 2014-2018 рр.

Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83
Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)	не розраховувався	31,19	36,72	17,89	10,41
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,01	0,002	0,001	0,0001	0,0009
Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	2,97	1,10	0,60	0,22	0,15

Джерело: Складено автором за даними [55].

Проаналізувавши дані таблиці 2.6 можна зробити такі висновки:

– Норматив Н7 «Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента». Встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань і повинен бути не більше 25 % [10]. З 2014-2018 рр. показник був виконаний що свідчить про захищеність від ризиків від окремих контрагентів.

– Норматив Н8 «Норматив великих кредитних ризиків» встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів і повинен бути не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу[10]. Норматив Н8 був виконаний банками впродовж проаналізованих років. Отже, банки повністю захищені від великих кредитних ризиків.

– Норматив Н9 «Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами» встановлюється з метою обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку і повинен становити не більше 25 % [10]. У 2014 році цей показник не розраховувався. У 2015 та 2016 році норматив був не виконаний, що означає ще деякі банки видавали кредити своїм інсайдерам, які не були повернені, внаслідок чого зобов'язань було більше ніж самого капіталу і як наслідок такі банки провалили стрес-тести НБУ і деякі з них були ліквідовано, що відображає реальну картину про зменшення кількості банків у 2015 і 2016 роках. Позитивним моментом є те що у наступних двох роках норматив був виконаний, що свідчить про повернення забезпечення банків до ризикованих кредитів інсайдерам.

– Норматив Н11 «Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою» встановлюється з метою обмеження ризику, пов'язаного з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи і повинен становити не більше 15 %[10]. Впродовж 2014-2018 років, норматив був виконаний, і як видно з таблиці показники були дуже низькими що означає банки інвестували у цінні папери дуже мало.

– Норматив Н12 «Норматив загальної суми інвестування» встановлюється з метою обмеження ризику, пов'язаного зі здійсненням банком інвестиційної діяльності і повинен становити не більше 60 %[10]. Даний норматив НБУ також був виконаний протягом звітних років. Знову ж таки, показники дуже

низькі, і як висновок банки дуже мало інвестують, а звідси і не мають пов'язаних з інвестиціями ризиків.

Як висновок можна сказати що протягом 2014-2018 років нормативи НБУ банківською системою були виконані, за винятком нормативу Н9 у 2015 і 2016 роках. Отже, банківська система в цілому є ліквідною та забезпеченою від кредитних ризиків.

Проаналізуємо окремо взяті найприбутковіші банки в Україні, щоб визначити, як саме ці банки виконували нормативи поставлені Національним Банком України. У 2017 році банківська система була не прибутковою, а Приватбанк був найбільш збитковим банком, незважаючи на це вже у 2018 році він став найбільш прибутковим банком, прибуток якого становить 11,6 млрд. грн. (рис. 2,9).

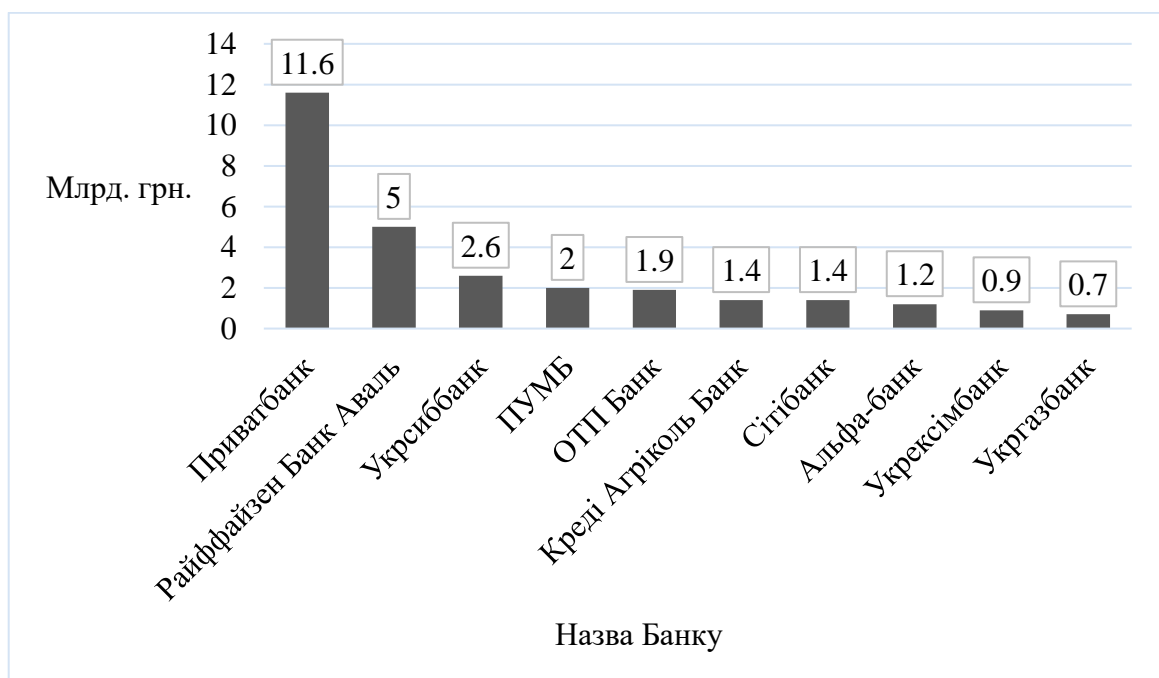

Рисунок 2.9 – Найприбутковіші банки в Україні у 2018 році у млрд. грн.»

Джерело: складено автором за даними [78].

Отже, серед найприбутковіших десяти банків України – три державних (Приватбанк, Укресімбанк та Укргазбанк), сім з приватним капіталом. Серед банків з приватним капіталом лише один є українським – ПУМБ банк, інші

шість – банки з іноземним капіталом. Взагалі кількість банків з іноземним капіталом станом на 2018 рік становить – 41 з 77 платоспроможних в Україні.

НБУ зазначає що доходи банків за дев'ять місяців 2019 року зросли на 28% до 184 млрд. грн., витрати – на 2% до 135,6 млрд. грн. Високу динаміку доходів банків визначило зростання чистих процентного та комісійного доходів банків – на 18% до 59,5 млрд. грн. та на 14% до 32,3 млрд. грн. відповідно завдяки стрімкому розвитку споживчого кредитування та безготівкових операцій із населенням. Крім того, високі показники сектору зумовлені суттєвим прибутком від торгових операцій державних банків, зокрема від валютної переоцінки. Загалом позитивний результат усіх банків від переоцінки та від операцій купівлі-продажу склав 14,8 млрд. грн, за аналогічний період 2018 року він мав від'ємне значення (-2,2 млрд. грн). До того ж обсяг відрахувань банками у резерви скоротився у 2,4 рази – з 19,9 млрд. грн. за 9 місяців 2018 року до 8,3 млрд. грн. за 9 місяців 2019 року.

Водночас у січні-вересні зменшилася кількість та частка збиткових банків. Так, із 76 платоспроможних банків станом на 1 жовтня 2019 року 66 банків були прибутковими та отримали чистий прибуток 49,6 млрд. грн., що перекрило збитки 10 банків на загальну суму 1,3 млрд. грн. Нагадаємо, що за підсумком 2018 року збитковими були 14 із 77 діючих на той момент банків. Прибуток за 9 місяців був сформований здебільшого ПриватБанком (27,4 млрд. грн.) та групою банків із західним іноземним капіталом (12,8 млрд. грн.) [58].

В цілому по системі банків у 2018 році були виконані всі нормативи Національного Банку України. Розглянемо як саме найприбутковіші банки у 2018 році виконували нормативи НБУ за даними станом на 01.01.2019 р. (Додаток А (1), Додаток А(2)).

Почнемо з Приватбанку який був найприбутковішим банком 2018 року. Приватбанком були виконані всі нормативи, регулятивний капітал становить 19,5 млрд. грн., норматив достатності регулятивного капіталу – 17,46%. Нормативи Н4, Н5, Н6 дуже високі що свідчить про високу ліквідність банку. Нормативи Н7, Н8, Н9 теж на належному рівні, тим самим показуючи про

захищеність від кредитних ризиків. Що стосується Н11 та Н12 то ці нормативи теж виконані, а низькі їх показники свідчать про низьке інвестування в цінні папери та взагалі інвестування на досить низькому рівні по відношенню до капіталу.

Банком Райффайзен Аваль були виконані всі нормативи поставлені НБУ. Регулятивний капітал 10,4 млрд. грн., норматив достатності регулятивного капіталу 19,04%. Нормативи Н4, Н5, Н6 на належному рівні, у банку немає проблем з ліквідністю. Нормативи Н7, Н8, Н9 теж мають гарні показники, проте вони дещо вищі ніж у ПриватБанка. Райффайзен банк надає кредитів на більшу частину по відношенню до розміру свого регулятивного і статного капіталу, проте банк повністю захищений від пов'язаних з кредитами ризиками. Нормативи Н11 та Н12 також повністю є задовільними, і так само як за кредитами, Райффайзен Банк інвестує більшу частину від статного капіталу ніж Приватбанк.

Укрсиббанк виконав усі нормативи НБУ. Регулятивний капітал становить 6,4 млрд. грн., норматив достатності регулятивного капіталу 20,18%, банк є повністю забезпеченим, і вчасно виконує свої зобов'язання. Нормативи Н4, Н5, Н6 задовільні банк є ліквідним. Нормативи Н7, Н8, Н9 виконані, але норматив Н7 має критичний рівень 24,99% з 25% допустимих, проте банк є повністю забезпеченим від ризиків на даний момент. Нормативи Н11, Н12 також виконані, банк повністю захищений від ризику інвестування.

ПУМБ банком було виконано не всі нормативи НБУ. Регулятивний капітал 5,2 млрд. грн. з нормативом достатності регулятивного капіталу 16,34% – є забезпеченим. Нормативи ліквідності Н7, Н8, Н9 повністю виконані – банк ліквідний до своїх зобов'язань. Нормативи кредитного ризику виконанні не повністю, серед виконаних – Н7 та Н8, не виконаний Н9 який становить 83,16% з 25% допущених, що свідчить про видання ПУМБ банком великих кредитів своїм інсайдерам, які не були повернені вчасно, внаслідок чого зобов'язань – більше ніж власного капіталу. Що стосується нормативів Н11 та Н12 то вони повністю виконані.

ОТП Банк, Креді Агріколь Банк, СітіБанк, Укргазбанк виконали всі свої нормативи НБУ. Банки повністю виконують свої зобов'язання, вони є повністю ліквідними та захищеними від ризиків кредитування та інвестування.

Альфа-Банком та Укрексімбанком було не виконано «Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента» – 31,46% та 31,18% з 25% доступних відповідно. Що стосується інших нормативів то вони були виконані, ці банки я повністю ліквідними та захищеними від ризиків інвестування.

Отже, серед найприбутковіших банків 2018 року, 7 із 10 повністю виконали свої нормативи. Трьома іншими було не виконано по 1 з 10 нормативів. На нашу думку ситуація є досить не поганою принаймні за даний період.

Основним інструментом використання банківських послуг клієнтом є банківська платіжна картка, тому банки в першу чергу для подальшого продажу власних продуктів пропонують відкрити картковий рахунок. За допомогою такої картки клієнти можуть використовувати кредитний ліміт, відраховувати кошти на депозитні рахунки, розраховуватися у магазинах та інтернеті, перераховувати кошти іншим. Цей платіжний інструмент покликаний виконувати будь яку банківську операцію за допомогою онлайн-банкінгу. Тому, варто оцінити динаміку кількості активних платіжних карток за емітентами за період 2014-2018 рр. (табл. 2.7)

Таблиця 2.7 – Динаміка кількості активних платіжних карток за емітентами за період 2014-2018 рр., у шт.

Емітент/Рік	2014	2015	2016	2017	2018
Державні банки (без ПриватБанку)	4,3	5,5	6,5	6,5	6,9
Іноземні банки	7,1	6,4	6,2	6,4	6,6
Приватні банки	5,1	6,6	2,1	2,4	3,0
ПриватБанк	16,3	16,3	17,5	19,6	20,4
Всього	32,8	34,9	32,4	34,9	36,9

Джерело: складено автором за даними: [63]

Досліджуючи дані табл. 2.7 за досліджуваний період 2014-2018 рр. кількість емітованих активних карток збільшувалася крім 2016 року, що пов'язано зі зменшенням кількості банківських установ-емітентів, зокрема саме приватних банків. Таким чином, у 2018 році було зафіксовано активних у користування 36,9 млн. платіжних карток, порівняно з 2014 роком цей показник збільшився на 4,1 млн. шт. Проте у 2016 порівняно з 2015 роком відбувся спад на 2,5 млн. шт. по причинах описаних вище, та у 2017 році повернувся на колишній рівень. Основним емітентом та лідером на ринку платіжних карток залишався ПриватБанк, котрий утримує більш ніж 50% активних карток, про що вказує те, що за аналізований період показник збільшився на 4,1 млн. шт., що дорівнює загальному приросту карток по банківській системі.

Отже, банківська система повністю залежить від використання клієнтами картокових рахунків, адже через цей продукт банки зможуть контролювати та прогнозувати основні показники власної діяльності виражаючи це виконанням основних нормативів НБУ та отримуючи максимальні прибутки. Тому постає завдання покращення зручності використання таких платіжних інструментів вдосконалюючи функціонал власних онлайн-банкінгів.

Висновки до розділу 2

1. Головним органом в Україні що регулює та наглядає за діяльністю комерційних банків, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці є Національний Банк України. Головним завданням НБУ є забезпечення цінової та фінансової стабільності з метою сприяння сталому економічному розвитку України. Для забезпечення низької і стабільної інфляції НБУ здійснює монетарну політику. Пріоритетом монетарної політики є досягнення та забезпечення цінової стабільності. Для забезпечення цінової стабільності НБУ проводить грошово-кредитну політику,

яка спрямована на поступове зниження темпів інфляції та має забезпечити досягнення середньострокової інфляційної цілі – 5% з допустимим діапазоном відхилень ± 1 в.п. Протягом останніх років ми вважаємо що завдання стратегії НБУ з приводу цінової стабільності здійснюється на належному рівні, тим самим здійснюючи позитивний ефект економіку України.

2. Україна як і багато інших країн світу співпрацює з різними міжнародними фінансовими організаціями. Найбільшим кредитором України з-поміж міжнародних фінансових організацій є саме МВФ. За роки співпраці (з 1994-2019) МВФ Україна отримала 32,9 млрд. дол., з них 14,48 млрд. дол. припадає на період з 2014-2018 рр. Основним напрямом використання кредитів виданих МВФ було надання кредитів Міністерству фінансів України для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів. Формування, у тому числі, завдяки позикам МВФ, валютних резервів НБУ, дозволило підтримувати стабільність національної валюти, успішно провести грошову реформу, ввести з часом повну конвертованість гривні за поточними операціями.

Також одним з найбільших кредиторів для України є Європейський банк реконструкції та розвитку. ЄБРР надає фінансову допомогу у розвитку фінансового сектору, та фінансує спільні проекти з Національним Банком України що позитивно впливає на банківської системи в цілому. З 2014-2018 рр. кількість профінансованих проектів становила 144, на загальну суму 4,52 млн. дол.

Світовий Банк також допомагає Україні, так у 2014 році Україна отримала 500 млн. дол. США, які було спрямовано на фінансування загального фонду Державного бюджету України, а НБУ залучав експертну та технічну допомогу.

3. Комерційні банки відіграють важливу роль у функціонуванні банківської системи України. На сьогодні, після перезапуску банківської системи, продовжується боротьба за клієнтські ресурси між банками, проте більшість клієнтів з недовірою відносяться до депозитних операцій. Лідерські

позиції все ще займають державні банки, проте стабільністю, за досліджуваний період, виділяються саме приватизовані з іноземною часткою капіталу. Загальний стан банківського сектору у 2018 році є позитивним. У 2018 році фінансовий сектор отримав рекордний за понад десятиріччя чистий прибуток – 21,7 млрд. З 77 платоспроможних на 1 січня банків 64 банки були прибутковими та отримали чистий прибуток 34,4 млрд. грн, що перекрило збитки 13 банків на 12,7 млрд. грн. Кількість збиткових фінансових установ, якщо порівняти з 2017 роком, скоротилася з 18 до 13.

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Напрями поліпшення діяльності Національного банку України

Для поліпшення діяльності Національного банку України та покращення діяльності усієї фінансової системи на початку 2019 року було прийнято – «Комплексну програму фінансового сектору України до 2020 року». Головною метою програми є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС [77].

Реалізація програми відбувалася у три етапи:

1. Очищення фінансового сектору – кардинальне вирішення проблеми «баластів» минулого, виведення із ринку недобросовісних гравців, розкриття власників учасників фінансового сектору.

2. Презавантаження фінансового сектору – забезпечення прозорості та рівноправності в ланцюжку «акціонер-менеджмент-клієнт», скасування усіх обумовлених кризою адміністративних обмежень, підвищення капіталізації учасників фінансового сектору, посилення захисту прав позичальників, кредиторів та інвесторів.

3. Створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору – забезпечення стійкості та надійності фінансового сектору в довгостроковій перспективі, наближення стандартів регулювання платоспроможності та ліквідності банків до рекомендацій Базельського комітету, запровадження накопичувального пенсійного забезпечення, стимулювання ринку страхових та інших фінансових послуг і розвитку інфраструктури та інструментів фінансового сектору, створення додаткових гарантій фінансової надійності на випадок економічної рецесії, підвищення

надійності системно важливих банків, підвищення інституційної спроможності регуляторів [52].

Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року було розпочато всеосяжне реформування фінансової системи України. У межах реалізації програми реформ було пройдено стадії очищення та перезавантаження фінансового ринку, проведені заходи із запровадження міжнародних стандартів діяльності на ринках небанківських фінансових послуг та цінних паперів.

Комплексна програма (КП) розвитку фінансового сектору була затверджена у 2014 році та повинна бути виконана до 2020 року. Були прийняті основні напрями реалізації КП, які були розбиті на три основні блоки А – для забезпечення стабільного фінансового сектору, В – для розбудови інституційної спроможності регуляторів, С – для захисту прав споживачів та інвесторів фінансового сектору.

У межах блоку «А» КП з 2014-2017 рр. можна виділити такі основні реалізовані заходи:

- підвищенню прозорості та стабільності фінансових ринків;
- забезпеченню динамічного розвитку інструментів та інфраструктури фінансових ринків;
- удосконаленню системи оподаткування учасників фінансового сектору
- підвищенню прозорості діяльності та звітності учасників ринку;
- очищенню ринків від проблемних активів та захисту прав кредиторів.

У межах блоку «В» КП з 2014-2017 рр. можна виділити такі основні реалізовані заходи:

- підвищення організаційної ефективності регуляторів;
- упровадження новітніх інформаційних технологій в роботі регуляторів.
- посилення внутрішнього контролю;
- упровадження новітніх ІТ-технологій.

У межах блоку «С» КП з 2014-2017 рр. можна виділити такі основні реалізовані заходи:

- сприяння розвитку фінансової грамотності споживачів та інвесторів фінансового сектору;
- підвищення стандартів захисту прав споживачів та інвесторів фінансового сектору.
- підвищення якості захисту прав споживачів фінансових послуг та інвесторів [71], [72].

У 2018 році, відбулось продовження виконання поставлених завдань та проектів які були передбачені КП. В травні 2018 року КП була оновлена фінансовими регуляторами, були добавлені нові проекти стосовно покращення фінансового сектору та визначені основні завдання на 2019 рік. Була зосереджена увага на повному втіленні цілей проектів, що пройшли важливі етапи розвитку: лібералізації валютного регулювання, розвитку безготівкової економіки, корпоративного управління в державних банках та підвищення захисту прав кредиторів.

Комплексну програму допомагає зовнішній проектний офіс, створений за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), який має 12 проектних менеджерів та аналітиків. Вони працюють над втіленням проектів міжвідомчого характеру. Крім того, міжнародні донори надають технічну допомогу в успішному та ефективному втіленні 37 із 42 проектів.

Усього Комплексна програма містить понад 60 проектів, які реалізуються за міжнародними принципами проектного менеджменту, з них 29% станом на кінець 2018 року було виконано (рис 3.1).

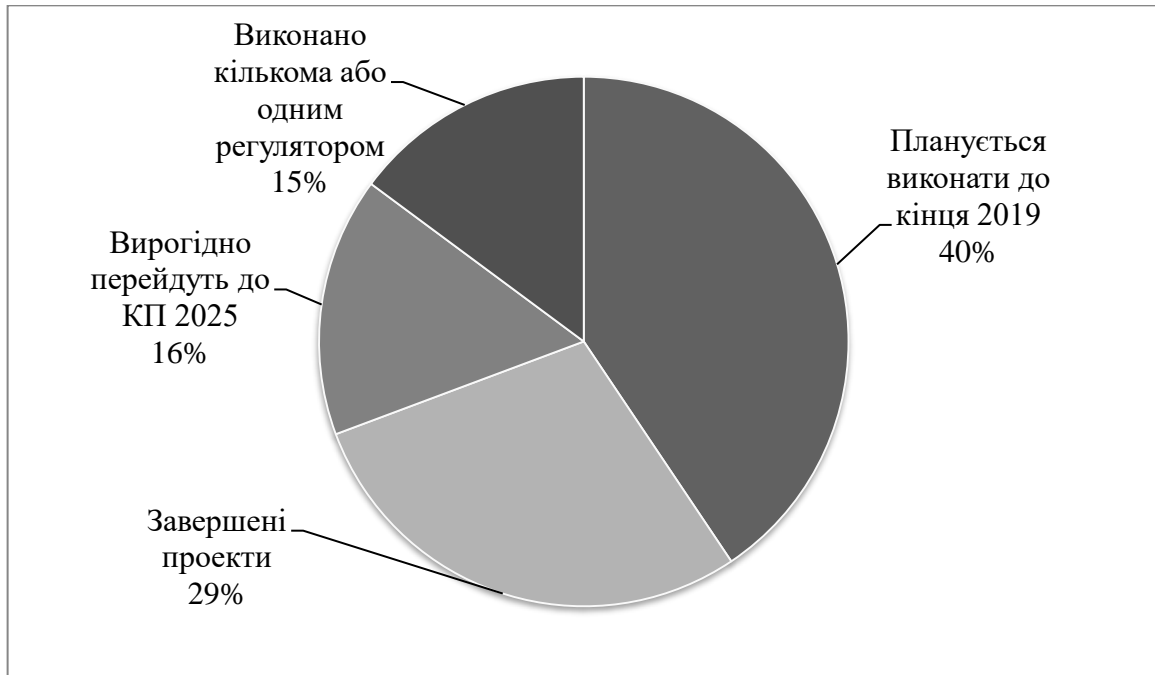

Рисунок 3.2 – Статус виконання КП 2020 станом на 31.12.2018 [74]

Реформування фінансового сектору загалом здійснюється згідно з установленими строками. Більшість проектів (66%) перебуває у передфінальній стадії реалізації: розроблення, ухвалення та імплементація відповідного законодавства. 22% проектів успішно втілено, ми проводимо аналіз очікуваних ефектів та функціонування в новому законодавчому полі. Водночас реалізація лише 16% проектів, за нашими оцінками, здійснюватиметься після 2020 року, тобто за хронологічними рамками реалізації Комплексної програми. Реалізація 41% заходів Комплексної програми у 2019 році залежатиме від швидкості ухвалення парламентом фінансових законопроектів, направлених на втілення реформ.

Комплексна програма фінансового сектору 2020 показала себе з найкращої сторони, виконання багатьох програм та поставлених завдань, надало дуже позитивного результату на фінансовий сектор. Зменшення рівня інфляції, очищення банківського сектору від негативних установ, збільшення золотовалютних резервів, збільшення прозорості банківської системи та інші.

Завершуючи роботу над реалізацією комплексної програми, з метою подальшого розвитку фінансового сектору України регулятори розпочали

підготовку нового стратегічного документу на 2020-2025 роки, спрямованого на забезпечення стійкого розвитку фінансової системи України [60].

Метою підготовки Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року є визначення стратегічних напрямів та пріоритетів розвитку фінансової системи України до 2025 року та запровадження механізмів координації регуляторів фінансового сектору, уряду, державних органів та професійних учасників ринку для досягнення кінцевих цілей розвитку фінансового сектору.

План підготовки Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року:

- Підписання меморандуму про взаєморозуміння та співробітництво
- Створення міжвідомчої робочої групи
- Початок публічного обговорення проекту Стратегії
- Завершення підготовки стратегії та підписання й оприлюднення стратегії
- Початок реалізації стратегії з січня 2020 [77].

Основною метою ключових гравців фінансової екосистеми є задоволення потреб кінцевих споживачів, якими є суб'єкти економіки України, які в процесі своєї діяльності потребують використання різних фінансових інструментів задля досягнення власних цілей. Саме кінцеві споживачі фінансових послуг перебувають у центрі уваги всіх учасників фінансової екосистеми, адже створення умов для ефективної роботи економічних суб'єктів є основним завданням усього фінансового сектору. З цією метою ключові гравці екосистеми взаємодіють між собою, створюючи актуальні сервіси та продукти для споживачів. Від злагодженої, взаємовигідної роботи учасників, що ґрунтується на відкритості та повазі до інтересів учасників, залежить успіх роботи всієї екосистеми.

Потреби всіх суб'єктів економічної діяльності мають бути задоволені через надання відповідних фінансових послуг учасниками фінансової екосистеми, яких можна об'єднати в чотири основні групи: провайдери

фінансових послуг, інфраструктура та технології, регуляція та контроль та експертиза. Стратегія 2025 враховує теперішні і майбутні потреби представників усіх цих груп екосистеми як споживачів послуг, так і ключових гравців, що беруть участь у створенні цих послуг, а також сприяє реалізації місії фінансового сектору України[60].

Стратегія 2025 включає в себе візію та місію фінансового сектору, стратегічні напрями, стратегічні цілі. Місія фінансового сектору України – Фінансовий сектор України є драйвером сталого та інклюзивного розвитку економіки України та сприяє підвищенню добробуту громадян через забезпечення ефективного акумулювання, розподілу та обігу фінансових ресурсів в економіці.

Реалізація Стратегії 2025 створить умови для сталого зростання фінансового ринку України, його конкурентоспроможності в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір і забезпечить:

- задоволення потреб споживачів у якісних та доступних фінансових послугах;
- зменшення вартості та подовження строківості фінансового ресурсу для держави та підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності економіки України в цілому.

Візія фінансового сектору України – Інтегрований у міжнародний простір, ефективний, стійкий та конкурентоспроможний фінансовий сектор, який динамічно розвивається та забезпечує вагомий внесок у стале та інклюзивне економічне зростання України [77].

Стратегія визначає п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. Кожен напрямок має свої стратегічні цілі та індикатори виконання.

Стратегічний напрям 1. Фінансова стабільність включає такі цілі:

- ефективне регулювання та нагляд;

- прозорість фінансового сектору;
- стійкість фінансового сектору до викликів;
- якісне корпоративне управління та управління ризиками.

Стратегічний напрям 2. Макроекономічний розвиток включає такі цілі:

- забезпечення макроекономічної стабільності;
- сприяння банківському кредитуванню економіки;
- розвиток небанківського фінансування;
- захист прав кредиторів та інвесторів;
- створення умов для залучення довгострокових ресурсів в економіку.

Стратегічний напрям 3. Фінансова інклюзія включає такі цілі:

- підвищення доступності та рівня користування фінансовими;
- захист прав споживачів фінансових послуг;
- підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Стратегічний напрям 4. Розвиток фінансових ринків включає такі цілі:

- розвиток ринків небанківських фінансових послуг;
- ефективна інфраструктура ринків капіталу;
- створення ліквідних ринків фінансових інструментів та механізмів/інструментів зниження ризиків здійснення фінансових операцій;
- інтеграція фінансових інструментів у гривні в глобальні фінансові ринки.

Стратегічний напрям 5. Інноваційний розвиток включає такі цілі:

- розвиток відкритої архітектури фінансового ринку та платформ регуляторів;
- розвиток ринку FinTech та цифрових технологій;
- розвиток регуляторних та наглядових технологій (SupTech&RegTech);
- розвиток цифрової економіки.

Реалізація стратегії здійснюватиметься шляхом виконання окремих заходів (проектів), передбачених дорожньою картою стратегії, відповідно до

принципів проектного менеджменту. З метою координації та моніторингу виконання заходів передбачено створення Керівного комітету із залученням до його роботи керівників регуляторів, Міністерства фінансів, ФГВФО, професійних об'єднань учасників ринку[60].

Як зазначено у програмі 2025 після її реалізації у фінансовому секторі фінансова стабільність буде забезпечуватись шляхом упровадження ефективної системи раннього діагностування, запровадженню нагляду за фінансовими групами, оцінки ризиків капіталу. Регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюється з урахуванням Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів.

Буде усунуто недоліки у функціонуванні ринку державних облігацій, у результаті чого збільшиться попит і довіра в цілому до вітчизняних фінансових інструментів серед інвесторів.

У банківському секторі та секторі небанківських фінансових установ, на ринках капіталу: всі сегменти фінансового ринку будуть очищені від проблемних установ, підвищена платоспроможність учасників, зміцнена стійкість фінансової системи, відновлена довіра клієнтів до учасників ринку. Фінансовий сектор України буде прозорим, конкурентним, стабільним, високотехнологічним, прибутковим та різноманітним [77].

Отже, ця програма спрямована повністю на продовження модернізації та покращення діяльності фінансового сектору що була започаткована у КП 2020, внаслідок чого у 2025 році буде досягнута повна фінансова стабільність, забезпечений макроекономічний та інноваційний розвиток та розвиток фінансового ринку.

3.2 Шляхи удосконалення діяльності комерційних банків

Сьогодні у сфері банківської справи, нові стартапи та різноманітні ІТ-компанії знайшли для себе нові та потенційно прибуткові напрямки. Відповідно у банків з'явилися конкуренти, які змінюють уявлення людей про перекази коштів чи оплату через термінал. Банкіри намагаються втримати свої позиції та розробити нові стратегії розвитку, наприклад, впроваджуючи деякі новинки ІТ-конкурентів або купують їх.

Необхідність цифрової модернізації економіки наразі є аксіомою. Швидкий розвиток ІТ-технологій не оминув і банківський сектор, у короткий термін висунувши необхідність його діджиталізації, тобто переведення певного інформаційного поля з аналогового у цифровий формат для більш легкого подальшого використання на сучасних електронних девайсах.

Однією з перспективних форм дистанційного банкінгу є інтернет-банкінг. Для банків освоєння віртуального простору дає багато переваг, насамперед за рахунок економії витрат. Завдяки економному онлайн-обслуговуванню банк може пропонувати більш вигідні умови, одночасно прискорюючи процес обробки банківської інформації, що сприяє залученню нових клієнтів та освоєнню нових ринків без відкриття додаткових офісів продажу [24].

Одним з новітніх напрямків розвитку дистанційного банкінгу є розвиток мобільного банкінгу, що дозволяє управляти власним рахунком дистанційно за допомогою мобільного пристрою. Зручність та простота використання в сукупності з широким розповсюдженням сучасних гаджетів робить мобільний банкінг відмінним інструментом для розвитку банківського бізнесу за межами відділення. Ураховуючи, що на початок 2019 р. існує понад 56,6 млн. активних сім-карток мобільної телефонії (це 133 одиниці на 100 жителів) та 16,7 млн. користувачів Інтернет по стаціонарних лініях (39 точки доступу на 100 жителів), розвиток мобільного банкінгу є першорядним напрямом розвитку безготівкових платежів[42].

У розвинених країнах все більшої популярності набуває використання технологій біометричної ідентифікації держателів карток (як правило, використовується розпізнавання відбитків пальців), що значно підвищує

безпеку здійснення транзакцій. Цифровий банкінг зараз поступово замінює традиційний. Десять років тому у США вперше запрацював так званий «банк без відділень» Ally [66].

Особливістю необанків є те, що окрім традиційних банківських послуг (рахунки і операції за ними, кредити, управління капіталом, інвестиції, депозити тощо) вони прагнуть використовувати й новітні інструменти, наприклад, P2P-кредитування, краудфандингові платформи, фінансових роботів-консультантів, криптовалюту. Також необанки, як правило, пропонують вищі процентні ставки, більш низький рівень комісій (або взагалі їх відсутність) і вищий клас обслуговування та підтримки [24].

Необанки або самі отримують банківську ліцензію, або оперують на базі одного з існуючих банків, фактично купуючи оптом послуги у фінансової організації, яка виступає «фінансовим посередником», і продає їх у роздріб своїм клієнтам. Перший варіант прийнятний для більшості фінансових стартапів у Великобританії, яка в останні кілька років узяла курс на лібералізацію фінансової галузі. Другий – для компаній з інших юрисдикцій, де отримання ліцензії є занадто дорогим і кропітким процесом [15].

Окрім уже названих, необанки мають й ряд інших переваг. По-перше, вони існують в умовах найсучасніших інтерфейсів для клієнтів банку, а також оперативна та якісна підтримка 24/7 клієнтів – є корпоративною цінністю для таких фінансових стартапів.

По-друге, необанки швидко реагують на виклики з боку клієнтів, тим самим розширюють та вдосконалюють продуктивний ряд (наприклад, миттєве управління рахунками, встановлення лімітів витрат за картками тощо.)

По-третє, необанки випереджають традиційні банки за рахунок зниження або відсутності комісійних для клієнтів. Фундаментом для цього є те, що фінансові стартапи не витрачають гроші на обслуговування відділень, на операційну діяльність банку [81].

Найкращими онлайн-банками світу є банки які застосовують найновіші методи роботи у сфері банкінгу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – ТОП-10 онлайн-банків світу 2017 року

БАНК	% на залишок	Депозит 12-міс. (%)	Зняття коштів	Підтримка 24/7	Чат-підтримка	Мобільний додаток	Віддалений контроль за вкладом
Ally bank	1.00	1.05	0	+	+	+	+
Bank5 connect	0.90	1.00	0	-	+	+	+
AloStar Bank of Commerce	1.05	1.05	0	-	-	+	+
iGrobanking.com	1.00	0.15	0	-	-	+	+
Incredible bank	1.11	1.00	15	-	-	+	+
Bank of Internet USA	0.61	1.00	0	+	+	+	+
Discover bank	0.95	1.15	0	+	-	+	+
Synchrony bank	1.05	1.25	0	-	-	+	+
Barclays Bank Delaware	1.00	1.2	0	-	-	+	+
CIT Bank	1.05	1.22	0	-	-	+	+

Джерело: сформовано автором на основі [82]

Після оцінки 28 інтернет-банківських установ у рамках дослідження «Кращі онлайн-банки-2017», GO Banking Rates виявили 10 найкращих онлайн-банків, оцінюючи їхню комісію за користування карткою, прибутковість накопичувального рахунку, річні процентні ставки за депозитом, функції обслуговування клієнтів. Аналіз даних, наведених у табл. 3.1 показує, що процентні ставки різняться, проте більш-менш знаходяться на одному рівні, що притаманно для необанків, відмінною рисою для всіх – є наявність мобільного додатку. 90% банків комісії за зняття коштів не стягують, підтримка 24/7 та живий чат є у трьох банках.

Нині більшість експертів вважають мобільний банкінг найбільш перспективним електронним каналом доставки банківських послуг, оскільки він дозволяє реалізувати ефективну маркетингову концепцію «банк, який завжди з тобою». Останні роки характеризуються стрімкою появою нових технологічних можливостей і на зміну SMS-банкінгу та Java-додатку поступово приходять мініатюрні картрідери. Вони можуть використовуватись, якщо є необхідність у розрахунку банківською картою, але відповідного POS-терміналу в безпосередній близькості немає.

На думку деяких експертів, мобільний телефон з часом замінить пластикову картку як засіб платежу у більшості країн світу, широке поширення якого відбудеться вже через кілька років. Проте, вже сьогодні дана тенденція з'явилася на банківському ринку найбільш розвинених країн, зокрема, у США [51].

США є лідером у сфері банківських інновацій, тому звичною є справа, що ідентифікація клієнта відбувається завдяки NFC-чіпам, вбудованим у телефон. Спектр можливих операцій є досить широким: залишок по рахунку, платежі, перекази коштів, кредити однієї фізичної особи іншій, тощо. Більш того, ідентифікація клієнта банком у відділенні стала можливою просто за допомогою телефону, потреба у паспорті поступово зникає. Сьогодні ідентифікація вже відбувається навіть за адресою електронної пошти клієнта.

Проаналізувавши інноваційні розробки банків країн світу протягом останніх років, ми бачимо, що радикальні фінансові інновації змінили свій характер і переважно засновані на цифрових комп'ютерних технологіях.

Окремим класом є соціально-орієнтовані фінансові інновації, які впливають на соціально-економічний розвиток суспільства, найважливішими з них є :

—«BankHomeownerReemployment» – інновація, створена банком «FifthThirdBancorp» у 2014 році, призначена для надання допомоги безробітним позичальникам іпотечних кредитів знайти роботу і навчатись, відновити фінансову стабільність[86];

– фінансова інновація «TEBWomenBanking», яку можна вважати відповіддю на глобальну тенденцію розвитку жіночого підприємництва, обсяг якого у світі становить приблизно 300 млрд. дол. США. Зокрема, в Туреччині жінкам належать 10% капіталу національних МСП, а в Казахстані – 42%, що забезпечує 40% формування ВВП [88];

– «Co-opCapital» – фінансовий продукт розширення доступу до капіталу клієнтів підприємців, яким недоступні традиційні засоби фінансування та які

мають низький рівень доходів, погану кредитну історію, недостатнє кредитне забезпечення (створено у 2015р. банком «NusendaCreditUnion») [92].

Саме фінансова програма «Co-opCapital», що поєднує мікрокредитування та спонсорство, будує довірчі відносини, в рамках яких організації-члени (фінансові інститути розвитку, кооперативи, асоціації, спілки) спонсують кредитну заявку за низькою процентною ставкою через власний депозитний рахунок для афільованих осіб, а також надають андеррайтинг за кредитом. Водночас упровадження «Co-opCapital» створює соціальні ефекти, а саме підвищує рівень бізнес-активності та зайнятості населення, збільшує можливості працевлаштування і добробуту населення [84].

У 2016 році США здійснили важливий крок до впровадження радикальних фінансових інноваційних продуктів і послуг. Банк-інноватор «WellsFargo» впровадив «CEOMobilebiometrics» – новий стандарт безпеки мобільних банківських послуг для надання швидкого та безпечного доступу до послуг. Функція «MobileEyepintCEO» використовує мобільний пристрій клієнта для створення шаблону сітківки ока, які можуть використовуватися для його ідентифікації під час входу в систему, що економить час і усуває необхідність запам'ятовувати паролі тощо [64].

Наприклад, авторитетна дослідницька організація BAIResearch (США) щороку нагороджує найбільш інноваційні банки за певними категоріями. Оцінювання проводиться незалежними експертами за критеріями оригінальності та впливу на розвиток банківської системи [83].

Банки за допомогою інноваційних технологій все частіше взаємодіють з клієнтами через соціальні мережі, наприклад, HDFC BankOnChat (Індія) – чат-платформа на Facebook Messenger, яка надає комерційні послуги, такі як оплата векселів, замовлення поїздок, оплата рахунків за комунальні послуги та інші. HDFC BankOnChat побудований на платформі штучного інтелекту на базі технології Natural Language Processing (NLP), програма розуміє намір користувача на основі текстового вводу. Протягом шести місяців після запуску продукту більш ніж 50 000 користувачів здійснили операції через HDFC

BankOnChat Emirates NBD (OAE) є світовим лідером у галузі інновацій, розробляє зручні для користувача продукти щороку. Банк постійно вдосконалює внутрішні інноваційні програмами «EDGE», зовнішні інновації з відкритими банківськими ініціативами та «FinTechHangouts». Постійне зростання інноваційних технологій перетворює ENBD на фабрику інновацій [90].

B2B Pay (Європа) - віртуальні банківські рахунки з унікальними номерами IBAN в Європі. B2B Pay здійснює миттєві перекази до Європи на віртуальний банківський рахунок. Програма здатна збирати платежі з 35 європейських країн і заощадити до 80 відсотків за валютними курсами та міжнародними переказами. За додаткову плату можна здійснювати перекази SEPA або міжнародних платежів, придбання кредитної страховки або виставлення рахунків[81].

BankMillennium та РКО BankPolski (Польща) розробили інновацію, що дозволяє мільйонам клієнтів отримувати доступ до широкого кола публічних послуг через веб-сайти електронного банкінгу. Перевагою послуг електронного банкінгу є можливість створення надійних профілів, зберігаючи при цьому високий рівень якості та безпеки [82].

Основна частина банківських інноваційних технологій спрямована на клієнта, проте деякі банки вкладають кошти в інноваційні розробки і для управління персоналом. Для прикладу інтелектуальне управління робочими місцями DenizBank (Туреччина) - це інноваційний інструмент, який зосереджує увагу на показниках вартості та ефективності за допомогою CRM-технологій та бізнес-аналітики. За допомогою інтелектуального інструменту управління персоналом можна уникнути незбалансованого розподілу робочого навантаження між підрозділами та неефективного управління ресурсами[85].

Проте, за останні роки, на цьому ринку з'явилося багато схожих учасників. У листопаді 2017 року і в Україні виник такий тренд, який мав назву «Monobank». Monobank відразу почав позиціонувати себе як «банк без відділень», але сам по собі він банком не являється. Відповідно до

законодавства, банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. Але Національний банк України змінив позицію з приводу роботи проекту Monobank. НБУ також роз'яснив правові особливості віддаленого обслуговування клієнтів українських банків, відзначивши, що співробітники банків можуть проводити ідентифікацію клієнтів за межами відділень за умови особистої присутності клієнта. Раніше регулятор повідомляв, що банки зобов'язані проводити первинну ідентифікацію клієнтів у відділеннях. Monobank є сильним конкурентом на ринку банківських послуг, який пропонує кращі тарифи[91]. Відсоткові ставки Монобанку є одними з нижчих (рис. 3.2).

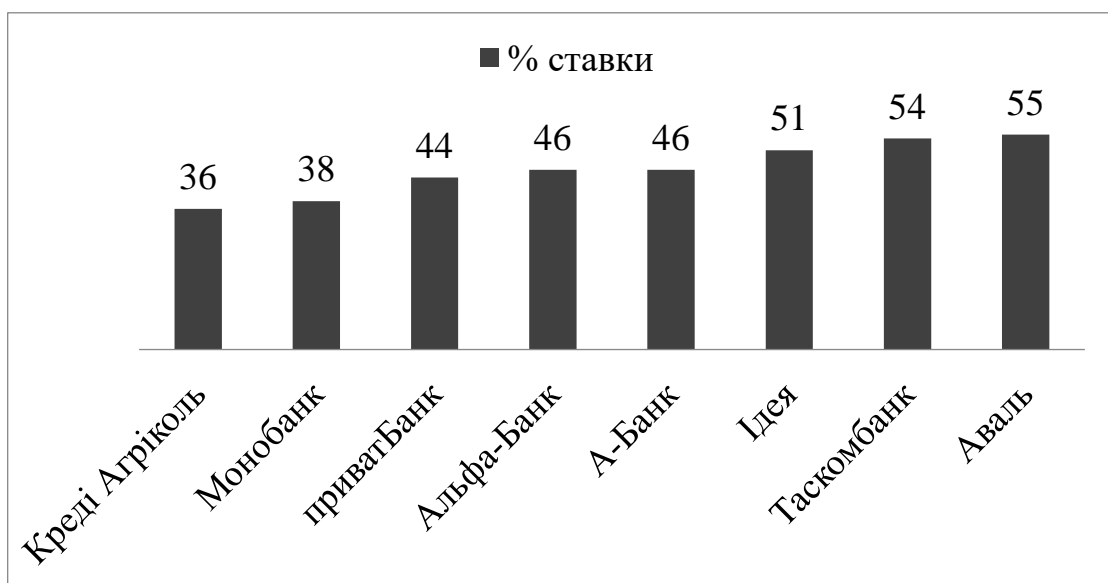

Рисунок 3.1 – Відсоткові ставки за кредитними картками у 2018 році

Джерело: сформовано автором на основі даних [46]

Переплата за кредитними картками Монобанку становить 38.4 % річних, що є нижчим за середній рівень конкурентів на 9.53 % річних. За цим показником Monobank займає 2 місце серед 11 банків. Найнижчу реальну ставку за кредитними картками пропонує Креді Агріколь – на 2.40 % річних

менше. Третє та четверте місця займають Універсал банк та ОТП банк (на 2.64 % – 3.18 % річних більше від Монобанку).

Отже, найуспішніші банківські установи, враховуючи потенційні вигоди і загрози, все таки надають перевагу активному інноваційному розвитку як засобу для досягнення конкурентної переваги. З огляду на зростаючу роль банківських та фінансових інновацій, провідні консалтингові та дослідницькі компанії проводять постійний моніторинг нововведень на банківському ринку. Для змоги конкурувати на банківському ринку, будь-яким банкам вкрай необхідно постійно оновлювати свою діяльність застосовуючи інноваційні технології.

3.3 Шляхи покращення фінансової інфраструктури банківської системи України

На сьогодні платіжні системи відіграють провідну роль в економіці країни, забезпечуючи здійснення суб'єктами економіки переказу коштів і розрахунків за зобов'язаннями, що виникають у процесі економічної діяльності. Надійні й ефективні платіжні системи є запорукою стабільного функціонування фінансової системи та економіки країни загалом. Платіжні системи мають важливе значення для ефективної реалізації центральним банком монетарної політики. За допомогою платіжних систем центральний банк або учасники ринку за потреби здійснюють підтримку ліквідності інших учасників з метою забезпечення розрахунків за зобов'язаннями в усій фінансовій системі країни[20].

Для оптимізації, розширення та покращення ефективності платіжних систем, у 2018 році НБУ разом з компанією SWIFT, затвердив проект з розвитку платіжної інфраструктури України на базі міжнародного стандарту ISO 20022 до 2021 року. Метою цього проекту є модернізація фінансової інфраструктури

України та покращення конкурентоспроможності України та її інтеграції зі світовими ринками [40].

Компанія SWIFT є одним з розробників міжнародного стандарту ISO 20022 та ключових специфікацій платежів, які використовуються платіжною інфраструктурою у всьому світі. Ця компанія відіграла важливу роль у запровадженні цього стандарту в Європі (наприклад, у таких системах, як SEPA та TARGET2-Securities). Вона працює з усіма великими платіжними організаціями (у тому числі з Федеральною резервною системою США, Банком Англії, CHIPS, Eurosystem та EBA Clearing), щоб забезпечити гармонійне впровадження та перехід транскордонних платежів на міжнародний стандарт ISO 20022 з 2021 року[7].

ISO 20022 – стандарт і методологія створення описів бізнес-процесів, що супроводжуються обміном електронними фінансовими повідомленнями, і проектування схем і форматів цих повідомлень. Його можна розглядати як «фінансового есперанто», універсальної мови взаємодії різних автоматизованих систем учасників фінансових і торгових ринків.

Принципова відмінність ISO 20022 від стандартів і форматів повідомлень для проведення електронних розрахунків, що існували раніше, полягає в наявності методології проектування технологічно нейтральних схем обміну і форматів електронних повідомлень, що забезпечує високий рівень операційної сумісності між автоматизованими системами, які обробляють різні повідомлення, спроектовані за методологією ISO 20022 [68].

Стандарт ISO 20022 був затверджений в 2004 році, і за декілька років на основі його методології було спроектовано 280 різних типів повідомлень. Стандарт постійно й активно розвивається, представлені моделі вдосконалюються, відображаючи зростаючі потреби учасників ринку.

Побудовано формалізовані моделі наступних предметних областей:

- платежі та розрахунки;
- операції з цінними паперами;
- обслуговування торгових операцій;

- банківські карти;
- операції на валютному ринку.

Крім того, у рамках програми ISO 20022, мова йде про перехід «Системи електронних платежів» (СЕП) Національного банку, на сучасні та актуальні міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями, що дасть можливість:

- гармонізувати український платіжний простір зі світовим;
- розширити реквізити платежів додатковою інформацією;
- підвищити рівень обслуговування та ефективності платежів;
- збагатити функціональне наповнення платіжних інструментів на користь банків та їх клієнтів;
- підвищити рівень автоматизації платежів[56].

У 2018 році відбулося переведення системи СЕП (СЕП-3) на нову платформу – промислове середовище серверів застосувань, завдяки чому істотно підвищилася її швидкодія та надійність. За 2018 рік за допомогою СЕП здійснено 357,2 млн. платежів (тобто середньоденне завантаження СЕП становило 1,43 млн. платежів) на загальну суму понад 25,3 трлн грн. Середньодобовий коефіцієнт обігу коштів становив 1,59, а в окремі дні перевищував 3,7. Загалом за кількістю платежів СЕП виконала на 7% більше платежів, ніж у попередньому році, а за сумами – на 21%, коефіцієнт обігу коштів зріс на 59%.

У 2019 році продовжується робота над подальшим її розвитком. Насамперед йдеться про впровадження стандартів ISO 13616 (номера банківського рахунку IBAN). Упродовж 2018 року:

- розроблено технічне завдання для нового покоління СЕП (шифр СЕП-3.2);
- розроблені та надані учасникам СЕП нові формати обміну інформацією з СЕП;
- розроблене програмне забезпечення СЕП;

- забезпечується функціонування стенду СЕП-3.2 для учасників СЕП[55].

Наприкінці 2018 року було ухвалення рішення про запровадження в Україні з 01 листопада 2019 року номера банківського рахунку IBAN (International Bank Account Number) за міжнародним стандартом ISO 13616.

З 05 серпня 2019 року банки почали:

- відкриваючи клієнтам нові рахунки у стандарті IBAN;
- змінювати діючі номери рахунків відповідно до вимог цього стандарту зі збереженням діючого номера аналітичного обліку. Таким чином, діючі номери рахунків для клієнтів доповняться кодом країни та кодом банку.

У період з 5 серпня по 31 жовтня грошові перекази проводились або з використанням IBAN, або з використанням старих реквізитів. Але з 1 листопада перекази в національній та іноземних валютах, зокрема транскордонні, стали можливі тільки при використанні IBAN. Номер платіжних карт не змінюються, а карти залишаються робочими [74].

За стандартом IBAN, номер рахунку складається з 29 букв і цифр, викладених в такій послідовності:

- код України - UA - 2 букви;
- контрольний розряд - 2 цифри;
- код банку - 6 цифр;
- рахунок [16].

Для України IBAN складається із 29 літерно-цифрових символів: коду країни, контрольного розряду, коду банку та номера рахунку. У результаті запровадження IBAN за першими двома літерами одразу можливо розпізнати країну учасника розрахунку (UA - Україна), а за допомогою контрольного розряду – забезпечити уніфіковану перевірку рахунку клієнта на його коректність[54].

Застосування IBAN стане обов'язковим для клієнтів усіх банків України під час здійснення переказів коштів як у національній, так і в іноземних

валютах, зокрема під час транскордонних переказів. Тобто всі перекази будуть здійснюватися лише з використанням IBAN.

Завдяки цьому клієнти банків зможуть:

- зручно та просто ідентифікувати платника та отримувача коштів;
- уникати помилок у реквізитах рахунків завдяки скороченню їх кількості в розрахункових документах;
- швидше здійснювати перекази та отримувати кошти[74].

Серед інших переваг для клієнтів банків Національний банк України пропонує використовувати QR-коди, що містять IBAN, для здійснення безготівкового переказу коштів. Використання QR-кодів, які містять інформацію про IBAN, сприяє спрощенню сплати рахунків та обміну платіжною інформацією [54].

Основою в ISO 20022 є не сукупність форматів і правил обміну електронними повідомленнями, а методологія розробки стандартів – формалізованого опису бізнес-процесів, їх елементів і схем взаємодії елементів в ході виконання бізнес-процесу. Результатом застосування методології ISO 20022 є побудова формалізованого опису бізнес-процесів і отримання форматів та схем обміну електронними повідомленнями, що забезпечують реалізацію бізнес процесів. Даний підхід дозволяє також оптимізувати процес супроводу отриманої моделі і успішно координувати подальший розвиток області, що моделюється.

Методологія ISO 20022, що застосовується для стандартизації обміну інформаційними повідомленнями при наданні фінансових послуг, заснована на послідовному застосуванні методу моделювання. За методологією ISO 20022 моделювання проводиться шляхом структуризації об'єктів стандартизації та даних про них за принципом «зверху вниз» або «від загального – до конкретного». При моделюванні виділяються чотири етапи, що відображають наступні чотири різних рівня абстрактності:

- Оглядовий рівень – визначення бізнес-області, бізнес-цілей, бізнес-процесів і ролей учасників;
- Концептуальний рівень – опис бізнес-процесів інформаційного обміну та алгоритмів взаємодії учасників, сценаріїв моделі, складу повідомлень і послідовності їх передачі при виконанні транзакцій, визначення відповідних учасників і ролей;
- Логічний рівень – створення точного опису повідомлень та систем без прив'язки до технології;
- Фізичний рівень – створення точного опису повідомлень та систем по технології, що може бути використана для реалізації[9].

Моделі оглядового і концептуального рівнів в різному ступені деталізації відображають об'єкти і процеси, їх взаємодію між собою, потреби в інформаційному обміні. Моделі рівнів логічного і фізичного дають повний і точний опис процесів інформаційного обміну і складових цих процесів – повідомлень і послідовностей передачі повідомлень різного виду. Моделі оглядового, концептуального і логічного рівнів використовуються для виконуваних людиною аналізу і вивчення процесів обміну інформацією у відповідній області застосування. Моделі фізичного рівня використовуються для створення систем обміну фінансовими повідомленнями, відповідними до ISO 20022, в конкретних платіжних системах, в рамках фінансових інститутів або окремих структур фінансових ринків [68].

Впровадження нових інноваційних технологій є позитивним результатом для функціонування будь-якої системи. Проект розвитку ISO 20022 не є виключенням. Стандарт ISO 20022, до 2021 року буде впроваджений у всіх європейських банках. Цей стандарт виводить рівень функціонування фінансової системи на новий рівень. Здатність стандарту до постійного оновлення та вдосконалення робить його впровадження незамінною частиною будь-якої системи. Саме тому, перехід до стандарту ISO 20022 надасть Україні

необхідного покращення конкурентоспроможності та інтеграції на світових ринках.

Висновки до розділу 3

1. Для поліпшення діяльності НБУ у 2018 році було прийнято «Комплексну програму фінансового сектору України до 2020 року». Головною метою програми було створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Завершуючи роботу над реалізацією комплексної програми, з метою подальшого розвитку фінансового сектору України регулятори розпочали підготовку нового стратегічного документу на 2020-2025 роки, спрямованого на забезпечення стійкого розвитку фінансової системи України.

Метою підготовки Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року є визначення стратегічних напрямів та пріоритетів розвитку фінансової системи України до 2025 року та запровадження механізмів координації регуляторів фінансового сектору, уряду, державних органів та професійних учасників ринку для досягнення кінцевих цілей розвитку фінансового сектору.

2. Одним з варіантів удосконалення діяльності комерційних банків є цифрова модернізація. Необхідність цифрової модернізації економіки наразі є аксіомою. Швидкий розвиток ІТ-технологій не оминув і банківський сектор, у короткий термін висунувши необхідність його діджиталізації, тобто переведення певного інформаційного поля з аналогового у цифровий формат для більш легкого подальшого використання на сучасних електронних девайсах. Однією з перспективних форм дистанційного банкінгу є інтернет-банкінг. Для банків освоєння віртуального простору дає багато переваг,

насамперед за рахунок економії витрат. Завдяки економному онлайн-обслуговуванню банк може пропонувати більш вигідні умови, одночасно прискорюючи процес обробки банківської інформації, що сприяє залученню нових клієнтів та освоєнню нових ринків без відкриття додаткових офісів продажу.

Також одним з новітніх напрямків розвитку дистанційного банкінгу є розвиток мобільного банкінгу, що дозволяє управляти власним рахунком дистанційно за допомогою мобільного пристрою. Зручність та простота використання в сукупності з широким розповсюдженням сучасних гаджетів робить мобільний банкінг відмінним інструментом для розвитку банківського бізнесу за межами відділення.

У розвинених країнах все більшої популярності набуває використання технологій біометричної ідентифікації держателів карток (як правило, використовується розпізнавання відбитків пальців), що значно підвищує безпеку здійснення транзакцій. Цифровий банкінг зараз поступово заміняє традиційний.

3. Для покращення фінансової інфраструктури банківської системи України у 2018 році НБУ разом з компанією SWIFT, затвердив проект з розвитку платіжної інфраструктури України на базі міжнародного стандарту ISO 20022 до 2021 року. Метою цього проекту є модернізація фінансової інфраструктури України та покращення конкурентоспроможності України та її інтеграції зі світовими ринками. Принципова відмінність ISO 20022 від стандартів і форматів повідомлень для проведення електронних розрахунків, що існували раніше, полягає в наявності методології проектування технологічно нейтральних схем обміну і форматів електронних повідомлень, що забезпечує високий рівень операційної сумісності між автоматизованими системами, які обробляють різні повідомлення, спроектовані за методологією ISO 20022.

Крім того, у рамках програми ISO 20022, мова йде про перехід «Системи електронних платежів» (СЕП) Національного банку, на сучасні та актуальні

міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями, що дасть можливість: гармонізувати український платіжний простір зі світовим; розширити реквізити платежів додатковою інформацією; підвищити рівень обслуговування та ефективності платежів; збагатити функціональне наповнення платіжних інструментів на користь банків та їх клієнтів; підвищити рівень автоматизації платежів.

ВИСНОВКИ

В ході виконання роботи, відповідно до поставлених задач ми прийшли до таких висновків:

1. Банківська система це сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ. Банківська система є важливою складовою фінансової системи, Вона спрямована на підвищення ефективності діяльності та забезпечення стабільного розвитку фінансової системи та економіки в цілому.

До головних цілей банківської системи відносять: забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами та забезпечення надійності і стабільності функціонування окремих банків та банківської системи в цілому з метою стабілізації грошей та безперервного обслуговування економіки. Реалізація цілей банківської системи здійснюється через виконання нею таких функцій: трансформаційної, емісійної та стабілізаційної. Трансформаційна функція зумовлена посередницькою діяльністю банків. Емісійна функція, як ключова функція банківської системи, полягає у створенні додаткових платіжних засобів і регулюванні грошового обороту. Стабілізаційна функція, як функція забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку, пов'язана з високим ризиком діяльності банків.

2. За всю історію функціонування банківської системи України можна виокремити дев'ять етапів розвитку. Перший етап являє собою створення прототипу системи українських банків ще у складі СРСР. Другий почався з початком незалежності України, відтоді почалось формування самостійної

банківської системи та переєстрація комерційних банків. На третьому етапі продовжувався розвиток банківської системи на основі економічних реформ. Четвертий етап являє собою активною протидією НБУ інфляційним процесам. На п'ятому етапі продовжується розвиток, відбувається концентрація капіталу, поява та закріплення домінуючої ролі великих приватних комерційних банків, розширення асортименту послуг і філійної мережі. На шостому етапі банківська система України зіштовхнулася з найбільш масштабною кризою у банківському секторі, відбулось падіння рівня ліквідності, банкрутство, скорочення кількості банків та їх філій, уповільнення темпів приросту й негативна динаміка банківських показників. На сьомому етапі відбулось поступове відновлення від кризи, збільшуються активи банків, стабілізується банківська система, збільшується роль держави та державних банків. Восьмий етап характеризується погіршенням діяльності банківської системи України на тлі політико-правової ситуації в країні. Останній етап, який ще триває характеризується покращенням діяльності системи.

3. Серед найбільш успішних та стабільних банківських систем країн Європейського Союзу виділяють банківські системи Великобританії, Німеччини та Франції. Банківські системи цих країн мали різну історію виникнення. Банківська система Великобританії має досить тривалу історію свого становлення, від півстолітньої війни і «виснаженої» казни до створення найдавнішого центрального банку в світі. Французька банківська система не мала тривалої історії розвитку і помітно відставала від великих капіталістичних країн. Однак після Другої світової війни стала на лідируючі позиції, і як наслідок мала швидке піднесення банківської системи. Про Німецьку банківську систему можна сказати, що після капітуляції у Другій світовій, вона розвивалась швидкими темпами за рахунок фонду, утвореного від реалізації плану Маршала. На сьогодні банківські системи цих країн є дуже технологічно розвиненими, вони використовують найновіші платіжні системи в світі та є прикладом для інших країн.

4. Головним органом в Україні що регулює та наглядає за діяльністю комерційних банків, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці є Національний Банк України. Головним завданням НБУ є забезпечення цінової та фінансової стабільності з метою сприяння сталому економічному розвитку України. Для забезпечення низької і стабільної інфляції НБУ здійснює монетарну політику. Пріоритетом монетарної політики є досягнення та забезпечення цінової стабільності. Для забезпечення цінової стабільності НБУ проводить грошово-кредитну політику, яка спрямована на поступове зниження темпів інфляції та має забезпечити досягнення середньострокової інфляційної цілі – 5% з допустимим діапазоном відхилень ± 1 в.п. Протягом останніх років ми вважаємо що завдання стратегії НБУ з приводу цінової стабільності здійснюється на належному рівні, тим самим здійснюючи позитивний ефект економіку України.

5. Україна як і багато інших країн світу співпрацює з різними міжнародними фінансовими організаціями. Найбільшим кредитором України з-поміж міжнародних фінансових організацій є саме МВФ. За роки співпраці (з 1994-2019) МВФ Україна отримала 32,9 млрд. дол., з них 14,48 млрд. дол. припадає на період з 2014-2018 рр. Основним напрямом використання кредитів виданих МВФ було надання кредитів Міністерству фінансів України для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів. Формування, у тому числі, завдяки позикам МВФ, валютних резервів НБУ, дозволило підтримувати стабільність національної валюти, успішно провести грошову реформу, ввести з часом повну конвертованість гривні за поточними операціями.

Також одним з найбільших кредиторів для України є Європейський банк реконструкції та розвитку. ЄБРР надає фінансову допомогу у розвитку фінансового сектору, та фінансує спільні проекти з Національним Банком України що позитивно впливає на банківської системи в цілому. З 2014-2018 рр. кількість профінансованих проектів становила 144, на загальну суму 4,52 млн. дол.

Світовий Банк також допомагає Україні, так у 2014 році Україна отримала 500 млн. дол. США, які було спрямовано на фінансування загального фонду Державного бюджету України, а НБУ залучав експертну та технічну допомогу.

6. Комерційні банки відіграють важливу роль у функціонуванні банківської системи України. На сьогодні, після перезапуску банківської системи, продовжується боротьба за клієнтські ресурси між банками, проте більшість клієнтів з недовірою відносяться до депозитних операцій. Лідерські позиції все ще займають державні банки, проте стабільністю, за досліджуваний період, виділяються саме приватизовані з іноземною часткою капіталу. Загальний стан банківського сектору у 2018 році є позитивним. У 2018 році фінансовий сектор отримав рекордний за понад десятиріччя чистий прибуток – 21,7 млрд. З 77 платоспроможних на 1 січня банків 64 банки були прибутковими та отримали чистий прибуток 34,4 млрд. грн., що перекрило збитки 13 банків на 12,7 млрд. грн. Кількість збиткових фінансових установ, якщо порівняти з 2017 роком, скоротилася з 18 до 13.

7. Для поліпшення діяльності НБУ у 2018 році було прийнято «Комплексну програму фінансового сектору України до 2020 року». Головною метою програми було створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Завершуючи роботу над реалізацією комплексної програми, з метою подальшого розвитку фінансового сектору України регулятори розпочали підготовку нового стратегічного документу на 2020-2025 роки, спрямованого на забезпечення стійкого розвитку фінансової системи України.

Метою підготовки Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року є визначення стратегічних напрямів та пріоритетів розвитку фінансової системи України до 2025 року та запровадження механізмів координації регуляторів фінансового сектору, уряду, державних органів та

професійних учасників ринку для досягнення кінцевих цілей розвитку фінансового сектору.

8. Одним з варіантів удосконалення діяльності комерційних банків є цифрова модернізація. Необхідність цифрової модернізації економіки наразі є аксіомою. Швидкий розвиток ІТ-технологій не оминув і банківський сектор, у короткий термін висунувши необхідність його діджиталізації, тобто переведення певного інформаційного поля з аналогового у цифровий формат для більш легкого подальшого використання на сучасних електронних девайсах. Однією з перспективних форм дистанційного банкінгу є інтернет-банкінг. Для банків освоєння віртуального простору дає багато переваг, насамперед за рахунок економії витрат. Завдяки економному онлайн-обслуговуванню банк може пропонувати більш вигідні умови, одночасно прискорюючи процес обробки банківської інформації, що сприяє залученню нових клієнтів та освоєнню нових ринків без відкриття додаткових офісів продажу.

Також одним з новітніх напрямків розвитку дистанційного банкінгу є розвиток мобільного банкінгу, що дозволяє управляти власним рахунком дистанційно за допомогою мобільного пристрою. Зручність та простота використання в сукупності з широким розповсюдженням сучасних гаджетів робить мобільний банкінг відмінним інструментом для розвитку банківського бізнесу за межами відділення.

У розвинених країнах все більшої популярності набуває використання технологій біометричної ідентифікації держателів карток (як правило, використовується розпізнавання відбитків пальців), що значно підвищує безпеку здійснення транзакцій. Цифровий банкінг зараз поступово замінює традиційний.

9. Для покращення фінансової інфраструктури банківської системи України у 2018 році НБУ разом з компанією SWIFT, затвердив проект з розвитку платіжної інфраструктури України на базі міжнародного стандарту ISO 20022 до 2021 року. Метою цього проекту є модернізація фінансової

інфраструктури України та покращення конкурентоспроможності України та її інтеграції зі світовими ринками Принципова відмінність ISO 20022 від стандартів і форматів повідомлень для проведення електронних розрахунків, що існували раніше, полягає в наявності методології проектування технологічно нейтральних схем обміну і форматів електронних повідомлень, що забезпечує високий рівень операційної сумісності між автоматизованими системами, які обробляють різні повідомлення, спроектовані за методологією ISO 20022.

Крім того, у рамках програми ISO 20022, мова йде про перехід «Системи електронних платежів» (СЕП) Національного банку, на сучасні та актуальні міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями, що дасть можливість: гармонізувати український платіжний простір зі світовим; розширити реквізити платежів додатковою інформацією; підвищити рівень обслуговування та ефективності платежів; збагатити функціональне наповнення платіжних інструментів на користь банків та їх клієнтів; підвищити рівень автоматизації платежів.